

Makaleler/Articles:

**Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti Bolu Şube-i
Merkeziyesi ve Faaliyetleri (1913-1919)
Bolu Central Branch of the Society of the National
Defense and Its Activities (1913-1919)**

Erol EVCİN*

Özet

Birinci Balkan Savaşı sırasında Osmanlı ordusunun yaşadığı hezimet ve Balkanlardaki Türk topraklarının kaybedilmesi İttihat ve Terakki idaresini ve ülkedeki vatanperverleri endişeye sevk etmiştir. Vatanın bekası endişesiyle İttihat ve Terakki idaresinin davetiyle, ortak kaygılar ve hedefler doğrultusunda bir araya gelen siyasi fırka temsilcileri, cemiyet mensupları, gazeteci ve yazarlardan müteşekkil aydınlar Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti'ni kurmuştur. Cemiyet, devlet imkânlarının kısıtlılığı nedeniyle halk temelli olarak yürütülen çalışmalarla orduya ve ihtiyaç sahiplerine yardımcı amaçlayan örgütlü bir cephe gerisi yardım teşkilatı olarak ortaya çıkmıştır. Aynı ve nakdi yardımlar, sıhhi ve askerî hizmetler, irşat ve tenvir faaliyetleri ve çeşitli sosyal etkinliklerle Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı sırasında ülke sathında büyük bir yardımlaşma ağı oluşturan cemiyet, savaş içinde beliren ihtiyaçlara ve tehlikelere karşı millî ve manevi kuvvetleri teyakkuz hâlinde bulundurmıştır. Bu suretle ülkedeki birlik ve beraberlik anlayışını pekiştirerek, devleti ayakta tutma çabasında olmuştur. Bunun yanı sıra Millî Mücadele döneminde ortaya çıkan sivil direniş örgütlerine miras olarak ciddi bir tecrübe ve yetkin kadrolar bırakmıştır. Ülke içinde hızla teşkilatlanan cemiyetin etkin görevlerde bulunan mahalli teşkilatlarından biri de Bolu Şube-i Merkeziyesi olmuştur.

Bu çalışmada Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti Bolu Şube-i Merkeziyesi (MMCBŞM)'nin Balkan ve Birinci Dünya Savaşları sırasındaki teşkilat yapısı hakkında bilgi verilerek, ordunun ve halkın zaruri ihtiyaçlarını gidermek üzere yaptığı çalışmalara temas edilmiştir. Böylece MMCBŞM örneği üzerinden Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti'nin mahalli teşkilatı ile ilgili çalışmalara ve cemiyetin

---

* Dr. / Kültür ve Turizm Uzmanı, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Tanıtma Genel Müdürlüğü, e-posta: erol.evcin@kulturturizm.gov.tr

hedeflerinin, faaliyetlerinin ve öneminin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamak amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti Bolu Şube-i Merkeziyesi, Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti, İttihat ve Terakki Cemiyeti, Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı, Osmanlı Devleti.

Abstract

The complete defeat that the Ottoman State suffered at the time of Balkans First War and the loss of Turkish territories in Balkans caused the Administration of Union and Progress ve patriots in the country to have become anxious. With the anxiety and worry for the permanency and continuity of the homeland and with the invitation of the Administration of Union and Progress, representatives of the political parties, members of society, intellectuals consisting of journalists and writers who came together in line with the common anxiety and targets established the Society of National Defense. The society, due to shortages of facilities of the state, with the works based on the people, had been created as the aid and relief organization working behind the frontline aiming to provide and relief to the army and the poor and needy people. The society which formed and created a huge nationwide aid and relief network with aids in kind and in cash, healthcare and military services, guidance and enlightenment movements and activities, and various social events at the time of Balkan Wars and the World War One kept the national and moral forces as watchful and vigilant against some needs and dangers which had been determined in the war. Thus, the said society tried to keep the state alive and self-sufficient by reinforcing the understanding of unity and solidarity in the country. Besides, the society left a serious experience and competent staff as the inheritance to the non-governmental resistance organizations which came up at the time of the National Independence Struggle. One of the regional organizations which rendered effective duties of the society that was rapidly organizing within the nation was Bolu Central Branch.

In this study information has been provided about the structural organization of Bolu Central Branch of the Society of the National Defense (BCBSND) at the time of Balkan Wars and World War One and its works which were performed in order to meet the vital needs of the army and the people who are in need of aids have been specified. Thus, on the example of BCBSND, it has been aimed to make contribution to the works related with the regional/local organization of the Society of the National Defence and to better understanding of objectives, activities and importance of the said society.

Keywords: Bolu Central Branch of the Society of the National Defense, The Society of National Defense, The Committee of Union and Progress, Balkan Wars, World War One, Ottoman State.

Giriş

Birinci Balkan Savaşı sırasında 1913 yılı başlarında kurularak faaliyetlerini 1919'a kadar sürdüren Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti, Osmanlı Devleti'nin birlik ve bütünlüğünü korumak ve varlığını devam ettirmek üzere önemli faaliyetlerde bulunmuştur. Savaş yıllarında üstlendiği ciddi görev ve sorumlulukların gereği olarak bu teşekkülün herhangi bir cemiyetin kapasitesini aşan bir gayret ve yoğunlukta çalıştığı görülmektedir. Bu çalışmaların Milli Mücadele dönemine yansıyan etkileri olmuştur.

Tarık Zafer Tunaya'nın "Türkiye Siyasal Partiler"¹ adlı eserinde verdiği bilgiler, Nâzım H. Polat'ın "Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti"² adlı kapsamlı eseri ve bazı araştırmacıların benzer özellikteki çalışmaları³ Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti'nin mahiyeti hakkında bilgi edinmeye imkân tanımaktadır. Bununla birlikte cemiyetin şubelerine ve mahalli teşkilatına yönelik hususi çalışmaların yetersiz olduğu dikkat çekmektedir. Hâlihazırda elimizde cemiyetin yalnızca İstanbul,⁴ İzmir,⁵ Aydın⁶ ve Ulukışla⁷ şubelerine yönelik çalışmalar mevcuttur. Oysa cemiyetin mahiyetinin tam

¹ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler, İkinci Meşrutiyet Dönemi*, C.1, İletişim Yayınları, İstanbul 1998.

² Nâzım H. Polat, *Müdafaa-i Milliye Cemiyeti*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991.

³ Ayşe Zamacı, *Müdafaa-i Milliye Cemiyeti ve Faaliyetleri*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Edirne 2015; Erol Akcan, *İttihat ve Terakki Fırkası'nın Paramiliter Gençlik Kuruluşları*, AKDİTYK Türk Tarih Kurumu yayınları, Ankara 2015; Erol Akcan, "Balkan ve Birinci Dünya Harbi Yıllarında Müdafaa-i Milliye Cemiyeti", *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S.13, 2015, s.161-183; Abdülkadir Özcan, *Balkan ve Birinci Dünya Savaşlarında Hizmeti Geçen Bir Hayır Kurumu Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti*, İ.Ü.E.F. Doğumunun 100. Yılında Atatürk'e Armağan, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1981; Erdal Aydoğan, "Paramiliter Bir Kuruluş Olan Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin Kuruluşu ve Birinci Dünya Savaşı'nda Bazı Çalışmaları", *Atatürk Dergisi*, C.3, 2003, s.67-75 Cemal Necip Gürel, *İttihat ve Terakki ve Paramiliter Yan Kuruluşları*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2009; Recep Sangül, *Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin Balkan ve I. Dünya Savaşlarındaki Faaliyetleri*, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2017.

⁴ Nâzım H. Polat, "İstanbul Müdafaa-i Milliye Teşkilâtı ve Talimâtname", *Tarih ve Toplum*, S.77, Mayıs 1990, s.26-29/282-285.

⁵ Yavuz Özmakas, "Müdafaa-i Milliye Cemiyeti İzmir Şubesi", *Toplumsal Tarih*, S.84, Aralık 2000, s.36-37.

⁶ Erol Akcan, "Aydın Vilayeti Müdafaa-i Milliye Cemiyeti ve Bazı Faaliyetleri", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.54, Bahar 2014, s.1-38.

⁷ İlhan Gedik, "Ulukışla Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti ve Faaliyetleri (1919-1920)", *Aksaray ve Nevşehir Tarihi Üzerine*, Niğde Kitabevi, İstanbul 2008.

olarak anlaşılabilmesi bütün ülke sathındaki teşkilat yapısının ve bu teşkilatın faaliyetlerinin ayrıntılı bir şekilde ortaya konulması ile mümkün olacaktır. Bu anlamda cemiyetin, kara ve deniz yoluyla İstanbul'a yakınlığı nedeniyle savaş yıllarında stratejik bir özelliğe sahip olan, Merkez, Ereğli, Bartın, Devrek, Düzce, Zonguldak, Gerede, Göynük ve Mudurnu kazalarından müteşekkil, 400 bin civarında nüfusa sahip Bolu livasındaki faaliyetleri⁸ de önem arz etmektedir. Bu çalışma münasebetiyle Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti Bolu Şube-i Merkeziyesi (MMCBŞM)'nin Bolu livası dâhilinde yaptığı çalışmalar incelenmiş olup, mevcut kaynaklardan istifade edilmek suretiyle şubenin çalışma şekli, hedefleri, faaliyetleri ve bu faaliyetlerin etkileri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu vesileyle Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti'nin kuruluş amacına ve önemine yönelik yeni bilgiler sunularak, konu ile ilgili çalışmalara katkı sağlamak amaçlanmıştır.

MMCBŞM'nin yaptığı çalışmalar livanın resmî basın organı olan Bolu gazetesi tarafından yakın bir şekilde takip edilmiş ve bu faaliyetler söz konusu gazetenin sütunlarından kamuoyuna aksettirilmiştir. Bu anlamda çalışmamızın başlıca kaynaklarından birini Bolu gazetesi oluşturmuştur. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden de cemiyete ilişkin bilgi temini hususunda olabildiğince istifade edilmeye çalışılmıştır. Kanun ve kararnameleri içeren Düstûr da yararlanılan belli başlı kaynaklar arasında yer almıştır. Bahsi geçen birincil kaynakların yanı sıra konuyla ilgili telif ve tetkik eserler ve süreli yayınlar da çalışmamıza ışık tutmuştur.

Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti ve Faaliyetleri

Osmanlı topraklarında 1908 yılı itibariyle İkinci Meşrutiyet'in ilanı ve Meclis-i Mebusân'ın tekrar açılmasıyla ortaya çıkan hürriyet havası içinde değişik görüş ve düşünceye sahip birçok fırkanın yanı sıra çeşitli dernek ve cemiyetler de faaliyete geçmiştir. 16 Ağustos 1909 tarihli "Cemiyetler Kanunu" bu faaliyetler için yasal bir zemin oluşturmuş,⁹ 21 Ağustos 1909'da Kanun-ı Esasî'ye eklenen bir maddeyle cemiyet kurma ve toplanma hürriyeti anayasal güvence altına alınmıştır.¹⁰

Bu suretle ortaya çıkan hürriyet ortamı ayrılıkçı faaliyetlerde bulunan bir kısım cemiyetler için de fırsat olarak değerlendirilmiştir. Çoğu dış

⁸ Erol Evcin, *Birinci Dünya Savaşı'ndan Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna Bolu ve Çevresi (Olaylar ve İz Bırakanlar)*, AKDİTYK Atatürk Araştırma Merkezi yayınları, Ankara 2013, s.21-32.

⁹ "Cemiyetler Kanunu", *Düstûr*, R.3 Ağustos 1325/M.16 Ağustos 1909, R.121, Tertip: 2, C.1, s.604.

¹⁰ "7 Zilhicce 1293 Tarihli Kânûn-ı Esâsî'nin Bazı Mevâddına Muaddel Kanun", *Düstûr*, R.9 Ağustos 1325/M.22 Ağustos 1909, R.130, Tertip: 2, C.1, s.638.

destekli olmak üzere Balkanlar'da Yunan, Rum, Bulgar, Makedon, Arnavut ve Sırp teşkilatları, Musevi ve Ermeni örgütleri ve bazı Arap cemiyetleri devlet tarafından sağlanan hürriyet ortamından istifade ederek ayrılıkçı faaliyetlerde bulunabilmişlerdir. Buna karşılık çeşitli sosyal, kültürel, siyasi ve iktisadi faaliyetleriyle Osmanlı Devleti'nin birliği ve bütünlüğü doğrultusunda faaliyet gösteren birçok cemiyetin varlığı da söz konusudur. Bunlar arasında Osmanlıcılık siyasi anlayışına bağlı Cemiyet-i Siyasiyye-i Osmaniyye, Osmanlı Hürriyet ve Teavün-i Millî Cemiyeti, Meşrutiyet-i Osmaniyye Kulübü, Cemiyet-i Müteşebbise, Nesl-i Cedit Kulübü ve Türk milliyetçiliği anlayışını ön planda tutan Türk Derneği, Türk Ocağı, Türk Yurdu, Halka Doğru, Türk Teavün-i İçtimai, İstihlâk-ı Millî, Millî Türk, İstiklâl ve İktisad-ı Millî Cemiyetleri başı çeken teşekküller arasında yer almıştır.¹¹ 1909'da teşkil edilen Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti de savaş yıllarında yardım çalışmalarıyla Osmanlı donanmasını takviye etmeye ve kuvvetlendirmeye yönelik faaliyetlerde bulunmuştur.¹² Bu cemiyetlere ek olarak Tunaya'nın İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne bağlı paramiliter örgütler olarak değerlendirdiği Müdafaa-ı Milliye ve Türk Gücü Cemiyetleri ile Osmanlı Güç ve Genç Dernekleri de¹³ İkinci Meşrutiyet döneminin dikkate değer teşekkülleri arasındadır. Osmanlı Devleti'nin istiklal, istikbal ve saadeti için millî hislerle kurulan bu teşekküllerin içinde Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti'nin hususi bir öneme sahip olduğunu söyleyebiliriz. Birinci Balkan Savaşı (1912-1913) sırasında, siyasi ve dini bir ayırım gözetmeksizin millete ve orduya hizmet ve yardım amacıyla faaliyete geçen bu cemiyet; kuruluş amacı, ülke sathına yayılan teşkilat yapısı, hedef kitlesinin büyüklüğü, faaliyet çeşitliliği, kamuoyu oluşturma ve kamuoyunu yönlendirme hususlarındaki başarısı, ülkeye yönelen tehditlere karşı millî birlik ve beraberlik anlayışını

---

¹¹ İkinci Meşrutiyet'in ilanı sonrasında kurulan cemiyetler ve faaliyetleri ile ilgili olarak ayrıntılı bilgi için Tarık Zafer Tunaya'nın yukarıda künye bilgileri verilen "Türkiye'de Siyasal Partiler" adlı eserinin birinci cildine bakılabilir. Ayrıca bkz.; Zafer Toprak, "1909 Cemiyetler Kanunu", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C.3, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s.207-208.

¹² Cemiyet ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.; Selahattin Özçelik, *Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti*, AKDITYK Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000.

¹³ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler, İttihat ve Terakki, Bir Çağın, Bir Kuşağın, Bir Partinin Tarihi*, C.3, İletişim Yayınları, İstanbul 2000, s.360-367; Feroz Ahmad da Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti'nin yarı askerî özelliğine dikkat çeken araştırmacılar arasında yer almaktadır (Feroz Ahmad, *İttihat ve Terakki 1908-1914*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2016, s.177); Söz konusu dönemde teşkil edilen gençlik örgütlerinin paramiliter özelliğine vurguda bulunan şu çalışmalara da bkz.; Zafer Toprak, "II. Meşrutiyet Döneminde Paramiliter Gençlik Örgütleri", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C.3, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s.531-536; Erol Akcan, *İttihat ve Terakki Fırkası'nın Paramiliter Gençlik Kuruluşları*, AKDITYK Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2015.

kuvvetlendirmeye yönelik askerî ve sivil nitelikli faaliyetleri ile diğer cemiyetlerden farklılık arz etmiştir.

İkinci Meşrutiyet döneminin önemli hadiseleri arasında yer alan Birinci Balkan Savaşı'nda Osmanlı kuvvetleri birleşik Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ kuvvetlerine karşı mücadele etmiş, ancak bir yandan ordudaki zafiyetler, diğer yandan Hürriyet ve İtilaf Fırkası ile İttihat ve Terakki Fırkası'nın başını çektiği iç siyasi çekişmelerin tetiklediği sorunlar nedeniyle Osmanlı kuvvetleri Balkanlardaki Türk topraklarından geri çekilmek zorunda kalmıştı. 1913 yılı başları itibariyle Bulgar kuvvetleri tarafından kuşatılmış durumda olan kadim Türk şehri Edirne ise her an düşme tehlikesi ile karşı karşıya idi. Dahası Bulgar kuvvetlerinin ileri hareketiyle Çatalca bölgesinde yarattıkları tehlike İstanbul'u da ciddi bir şekilde tehdit etmeye başlamıştı. Birinci Balkan Savaşı'nda yaşanan hezimet ve Edirne'nin her an Bulgar işgaline uğrama tehlikesi nedeniyle Binbaşı Enver ile Talat Bey'in öncülüğündeki İttihatçılar Bab-ı Âli baskını ile söz konusu olayların sorumlusu olarak gördükleri Kâmil Paşa Hükümeti'nin düşmesine yol açmışlardı. Takip eden süreçte yeni Hükümet İttihatçıların desteklediği Mahmut Şevket Paşa tarafından teşkil edilmişti.

Bu gelişmeler yaşanırken, bir zamanlar Osmanlı Devleti'nin egemenliği altında bulunan Balkan devletlerine karşı alınan ağır mağlubiyetin nedenleri sorgulanmaya başlanmıştı. Bu mağlubiyet idaredeki ve ordudaki eksiklikleri gün yüzüne çıkarmış, iç siyasi çekişmelerin ülkedeki birlik ve beraberlik anlayışını zedelediği anlaşılmıştı. Diğer yandan Osmanlı Devleti'nin Batılı devletlerin emperyalist hedeflerini dizginlemek üzere giriştiği savaşlar ülkenin iktisadi yapısını derin bir şekilde sarsmış, ortaya çıkan sefalet, kaybedilen topraklardan kopup gelen göç dalgaları ile daha da büyümüşü. Bütün bu sorunlar ülke sathında cephe gerisi hizmetlerde bulunarak ordunun ve mağdur durumdaki halkın temel ihtiyaçlarını karşılayacak, bu suretle ülke sathında birlik ve beraberlik anlayışını kuvvetlendirecek geniş çaplı ve organize bir yardımlaşma hareketini gerekli kılmıştı. İttihat ve Terakki Cemiyeti bu duruma binaen 31 Ocak 1913 tarihinde İstanbul gazeteleri vasıtasıyla bir beyanname yayımlayarak "Müdafaa-ı Milliye" ortak hedefi doğrultusunda bir araya gelmek üzere her meslek ve fırkadan müntesiplere bir çağrıda bulunma gereği hissetmişti. Birinci Balkan Savaşı'ndaki hezimete işaretlen vatanın tehlikede olduğuna ve 600 yıllık Osmanlı tarihinde böyle zor bir duruma şahit olunmadığına temas edilen bu beyanname: *"Bu musibet-i müstereke önünde, her Osmanlıya terettiüb eden vazife, şahsa ait her emel ve her hissi unutmak ve elbirliğiyle vatani kurtarmaya çalışmaktır."* denilmişti. Böylece ülkenin bekasından duyulan endişeyle "Müdafaa-ı Milliye" asgari müstereği etrafında birleşmek, ülkeyi bir son siper çabasıyla örgütlemek ve halkı tek bir vücut hâline getirerek tek bir çatı altında toplamak gereği kamuoyuna aksettirilmişti. Bu çağrı sonucunda Darü'l-Fünûn Konferans Salonu'nda

toplanan Türk aydınları 1 Şubat 1913 tarihinde Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti'ni teşkil etmişlerdir. Kurucular arasında yer alan Talat, Midhat Şükrü (Bleda), Hüseyin Cahit (Yalçın) ve Dr. Esat (Işık) Beyler gibi İttihatçıların yanı sıra muhalif durumda olan Prens Sebahattin, Ömer Lütfi Fikri, Damat Ferit Paşa, Müşir Fuat Paşa gibi isimlere de kabulleri kaydıyla teşkilatın çeşitli heyetlerinde yer verildiği görülmüştür. Bu durum cemiyetin fırkalarüstü bir düşünceyle kurulduğuna işaret etmiştir.¹⁴

1 Şubat 1913 tarihli kuruluş toplantısı sırasında kabul edilen edilen "Müdafaa-i Milliye Cemiyeti Nizamnamesi"nde: "*Ordu-yı Osmanîyye muktezâ levâzımın te'mini ve sevkîyâtının tesbil ve tesrî-i icrası ve her türlü vesâit-i tedâfüyyenin istihzâr ve istikmâli hususlarında müzâberet ve bir müdafaa ordusu teşkilıyla muavenet eylemek cemiyetin vazîfe-i asliyyesini teşkil eder.*" denilerek cemiyetin amaçları ve bu amaçlara ulaşmak üzere kullanılacak vasıtalar hakkında bilgi verilmiştir. Bu bilgilerden hareketle cemiyetin temel olarak, ülkeyi hâlihazırdaki savaş için seferber etmekle ve savaş gücünü artırmak üzere ordunun her türlü ihtiyacını karşılamakla mükellef olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca nizamnamede, Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti'nin iane toplaması, hastane tesisi, gönüllü alayları teşkili ve halkın "tenvir-i efkârı" maksatlarına hizmet etmek üzere muhtelif şubeleri olacağı belirtilmiştir. Bu şubelerin mesaisini birleştirmek, düzenlemek, incelemek ve gerektiği takdirde merkez ve şubeler arasında koordinasyon sağlamak üzere de cemiyet bünyesinde bir "Heyet-i Faale"nin bulunacağı, bu heyet tarafından seçilecek "Heyet-i İdare"nin icra görevini üstleneceği vurgulanmıştır. Bunun yanı sıra vilayetlerde merkezler teşkil edilecek, bahsi geçen görevleri yerine getirmek üzere merkeze bağlı şubeler oluşturulacaktı.¹⁵ Bu gelişmeler ışığında cemiyetin reisliğine seçilen Şerif Ali Haydar Bey aynı gün bütün vilayetlere, kaza ve belediye riyasetlerine hitaben bir telgraf göndererek Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti'nin kurulduğunu bildirmiş ve cemiyetin taşra şubelerinin açılmasını istemiştir.¹⁶ Bu doğrultuda cemiyetin taşra teşkilatlanmasının kısa bir süre içinde tamamlandığı anlaşılmaktadır.¹⁷

¹⁴ Söz konusu görüş ışığında cemiyetin kuruluş safhasına dair geniş çaplı bilgi için bkz.; Polat, *a.g.e.*, s.16 vd.

¹⁵ Cemiyetin ilk nizamnamesinin içeriği ile ilgili bilgiler önem arz etmektedir. Araştırmacı Zamacı bu bilgiye Başbakanlık Osmanlı Arşivi vasıtasıyla ulaşırken (Bkz.; Zamacı, *a.g.t.*, s.43-44), biz de araştırmalarımız sırasında bu nizamnamenin Kastamonu'da neşredilen Köroğlu gazetesinde yayımlandığını gördük (Bkz.; "Osmanlı Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti Nizamnamesidir", *Köroğlu*, S.200, 13 Şubat 1328, s.4). Söz konusu nizamnamenin dönemin diğer basın organlarında da yer aldığına şüphe yoktur.

¹⁶ Akcan, "Balkan ve Birinci Dünya Harbi..." a.g.m., s.165.

¹⁷ Cemiyetin ülke sathındaki teşkilatlanması ve şubeleri için bkz.; *Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti Bidayet-i Teessüsü Olan 19 Kanûn-ı sâni 1328'den 1331 Senesi Gayesine Kadar Muamelât-ı Hesabîyyeyi Nâtik Mizân-ı Umûmî ve Hülasa-i Hesabîyyedir*, Darü'l-Hilafetü'l-Âliyye, Şehzadebaşı-Evkâf-ı İslâmîyye Matbaası, İstanbul 1335, s.26.

Cemiyetin faaliyetlerine ilişkin olarak hazırlanan 1913 yılına ait bir raporda “Tenvir-i Efkâr Heyeti” azası Süleyman Nazif tarafından cemiyetin faaliyet alanı ve amaçları şu şekilde dile getirilmiştir:¹⁸

“Bir ümit, mevcudiyet-i milliyenin bedef ve idamesine doğru yürürken hiçbir arıza, hiçbir neket ve musibet hatvat-ı azîmini tevkîfe duçar edemez. Elverir ki o ümitde bir gaye-i hayal, bir azm-i millî bulunsun. Akvâmın zaman-ı tali’i en ziyade kendi yed-i iradetindedir. Vicdan-ı millî, meyl-i tali ile bir kere ihtizâz ederse piş-i azmine hiçbir mani’a geçemez. Bu muhakkaktır ki bir kavim eğer isterse yaşar ve muzaffer olur. Yalnız yaşamının mevani’ni izale ile muzafferiyetin esbâbını a’dad etmelidir...Ferda, gerek akvama muktezî kuvva-yı maddiyye ve maneviyyeyi tedarik ve terzî eylemek: İşte Müdafaa-ı Millîye Cemiyeti’nin maksadı budur.”

Bu ifadeleriyle Süleyman Nazif, cemiyetin “millî vicdan” ile “millî azim” gibi esasları temel aldığı, Osmanlı Devleti’nin elde edeceği zaferin halkın maddi ve manevi yardımlarıyla kazanılacağını, ülkenin geleceğinin de bu temeller üzerine inşa edileceğini vurgulamıştır.

Birinci Balkan Savaşı’nın sonlarına doğru faaliyete geçen Müdafaa-ı Millîye Cemiyeti’nin İkinci Balkan Savaşı ile Birinci Dünya Savaşı sırasında devlet ve millet için gitgide ağırlaşan askerî ve iktisadî şartlar nedeniyle önemi bir kat daha artmıştır. Bu suretle faaliyet alanı daha da genişlemiştir. Nitekim artan ihtiyaçları karşılayabilmek için cemiyetin kuruluş nizamnamesinin 13 Ağustos 1914 tarihi itibarıyla tadil edildiği görülmektedir. Yenilenen “Müdafaa-ı Millîye Cemiyeti Nizâmname-i Esâsisi”nde, cemiyetin Padişah V. Mehmed Reşâd’ın himayesi ve Veliâht Yusuf İzzeddin Efendi’nin fahri riyaseti altında, merkezi İstanbul olmak üzere teşkil edildiği belirtilmiştir.¹⁹Cemiyetin Hükümet işlerine kesinlikle müdahale etmeyeceği, politika ve fırka hislerinden tamamen azade olacağı vurgulanmıştır. Nizamnamede cemiyetin amaçları ise şu şekilde belirtilmiştir:²⁰

“Cemiyet memâlik-i mütemeddine-i sairede olduğu gibi terbiye-i millîye ve sıhbat-ı umumîyyeye ihtimam ile milletin seviye-i fikrîyye ve faaliyet-i hayatiyyesini inkişâf ve takviyye ettirecek ve bütiin milleti hayat-ı mesaiyye alıştırarak ve lede’l-hâce meydan-ı harbe koşabilecek kuvveti, idmanı, inşirâhı verecek esbâb-ı terbiyeyi tehiye ve te’min etmek ve âlâm ve mesâib-i harbin

¹⁸ *Müdafaa-ı Millîye Mecmuasıdır*, Matbaa-ı Hayriyye ve Şürekâsı, İstanbul 1329, s.5-6.

¹⁹ Mehmed Reşad’ın vefatıyla tahta oturan Mehmed Vahdeddîn de yapılan teklif üzerine Müdafaa-ı Millîye Cemiyeti’ni himayesi altına almıştır (BOA, BEO.004524.339237.001).

²⁰ *Müdafaa-ı Millîye Cemiyeti Nizâmname-i Esâsisi*, Matbaa-ı Hayriye ve Şürekâsı, Dersaadet 1330; “Müdafaa-ı Millîye Cemiyeti Nizâmname-i Esâsisi”, *Düstûr*, R.31 Temmuz 1330/M.13 Ağustos 1914, R.1693, Tertip:2, C.6, s.990-1001.

teskinine muavenet ve milletin saadet-i hâline âlâkadri'l-imbân gayret eylemeğe mükelleftir.”

Yenilenen nizamnamede cemiyetin teşkilat yapısına ve işleyiş tarzına ilk nizamnameye göre daha ayrıntılı bir şekilde değinildiği görülmektedir. Buna göre söz konusu teşkilatın “Merkez-i Umûmî”si, kongrece seçilmiş ve Hükümet’e karşı sorumlu murahhas durumunda olan bir reis ile muhtelif heyetlerin reislerinden teşkil edilen “Hey’et-i İdare” tarafından yönetilmekteydi. Cemiyetin vilayetlerde birer “Şube-i Merkeziye”si, liva ve kazalarda “liva ve kaza şubeleri” vardı. Kaza şubeleri livalara, livalar vilayet merkezlerine, vilayet merkezleri de Merkez-i Umûmî’ye bağlı idi. Amaçlarına hızlı ve etkin bir şekilde ulaşabilmek üzere Merkez-i Umûmî’nin İstanbul ve taşradaki şube-i merkeziyeleri ile liva ve kaza şubeleri Maliyye, İrşâd, Gönüllü, Sıhhiyye, Mümâresât-ı Bedeniyye ve Askeriyye Hey’et-i Mahsusaları’ndan oluşmaktaydı. Hey’et-i İdare bünyesindeki Maliyye Hey’eti’nin azalarından birinin Bolu mebusu Necati Bey olduğu görülmektedir.²¹ Maliyye Hey’etleri, cemiyetin gelirlerinin hesap işlerini tetkik ve teftiş etmek, satın alma işlemlerini gerçekleştirmek, iane toplamak amacıyla konser, tiyatro, müsamere düzenlemek gibi hizmetlerde bulunacaktı. İrşâd Hey’etleri, ülkenin selamet ve saadetini temin için ilmi, millî, ameli, iktisadi ve medeni ihtiyaçlar doğrultusunda konferans, ders, vaaz ve nasihat vermek, bu yönde neşriyat yapmak, numune ve çiftlik mektepleri gibi eğitim kurumları açmak görevini üstlenmişti. Gönüllü Hey’etleri, savaş yıllarında gönüllü asker toplamak ve cephelere sevk etmekle yükümlü idi. Sıhhiyye Hey’etleri savaş bölgelerinde milli dispanserler, hastaneler ve ihtiyaç durumunda seyyar eczaneler teşkil ve teçhiz etmek ve sıhhi eğitim faaliyetlerinde bulunmak suretiyle halk sağlığıyla iştigal etmekteydi. Mümâresât-ı Bedeniyye ve Askeriyye Hey’etleri ise gençleri her zaman çevik ve zinde bulunduracak, kara ve deniz askerî kabiliyetini geliştirecek jimnastik, koşu, yüzücülük, kürek çekme, nişancılık, binicilik, kılıç, kasatura, mızrak kullanma gibi eğitim faaliyetlerinde bulunmaktaydı.²²

Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti kuruluşundan itibaren faal bir yapı arz etmiştir. Bu nedenle cemiyetin yaptığı hizmetler devlet tarafından da takdirle karşılanmıştır. Cemiyet bu suretle 13 Ağustos 1914 tarihi itibarıyla Şurâ-yı Devlet kararıyla “menâfi’-i umûmiyyeye hadim” kuruluşlardan biri olarak kabul edilmiştir.²³

Nizamnamesindeki aksi yöndeki ibarelere karşın, cemiyetin kuruluş tarihinden itibaren İttihat ve Terakki Hükümeti ile yakın ilişkiler içinde

²¹ Zamacı, *a.g.t.*, s.53.

²² *Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti Nizâmname-i Esâsisi...*, s.3-15.

²³ Tunaya, *a.g.e.*, C.1, s.476.

bulunduğu görülmüştür.²⁴ Ordunun ve milletin ihtiyaçlarını karşılamakla mükellef olan Hükümet ile aynı amaç doğrultusunda faaliyet gösteren söz konusu cemiyet arasındaki bu ilişkiyi savaş yıllarının ortaya çıkardığı kaçınılmaz bir sonuç olarak değerlendirmek mümkündür. Öyleki savaş koşullarının ortaya çıkardığı temel ihtiyaçların önemli bir kısmı İttihat ve Terakki Hükümeti tarafından cemiyetin çalışmalarının doğrudan desteklenmesi ve himaye edilmesi yoluyla karşılanmaya çalışılmıştır. Bu yakın ilişkiye değinen Akcan, cemiyetin bazı taşra şubelerinin vali, kaymakam, belediye reisi gibi kamu görevlileri tarafından yönlendirildiğini ifade etmektedir.²⁵ Cemiyetin Heyet-i Merkeziyesi ile şubeleri arasındaki iş ve işlemlere yönelik haberleşme ve mektuplaşmaların posta ve telif ücretlerinden istisna tutulması Hükümet'in cemiyetin çalışmalarını teşvik etmeye yönelik somut örneklerden birini teşkil etmektedir.²⁶ Nihayetinde 17 Ekim 1914 tarihli "ırade-i seniyye" ile seferberlik ilanı durumunda cemiyetin bütün işlemleri ile sarfiyatını ordunun ihtiyaçları doğrultusunda düzenlemek üzere cemiyetin Heyet-i Merkeziyesi'ne Harbiye Nezareti'nden bir memur atanacağını ve bu memurun Umûmî Kongre'nin bütün toplantılarına iştirak ederek oy hakkının olacağını belirtmesi²⁷ cemiyetin Harbiye Nezareti'nin bağlı bir kuruluş kisvesine bürünmesine yol açmıştır.

Cemiyetin İttihat ve Terakki Hükümeti ile yakın ilişkileri Mütareke döneminde muhalif isimler ve özellikle Hürriyet ve İtilaf Fırkası tarafından şiddetle eleştirilmiştir. Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti yetkililerinin "politika ve fırka hislerinden tamamen azade olmak" ilkesine bağlı kaldığını ve cemiyetin İttihat ve Terakki Hükümeti döneminde kurulmak ve faaliyet göstermek dışında söz konusu Hükümet ile herhangi bir bağının olmadığını ısrarla iddia etmelerine rağmen²⁸ muhalifler bu konuda ikna olmamışlardır. Bu sebeple Mondros Mütarekesi'nin ardından İttihat ve Terakki Fırkası'nın iktidardan çekilmesiyle Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti'nin

²⁴ Tunaya, *a.g.e.*, C.1, s.477.

²⁵ Akcan, "Balkan ve Birinci Dünya Harbi...", s.180.

²⁶ "Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti'nin Heyet-i Merkeziyesi ile Şubeleri Arasındaki Umûr ve Muâmelâta Mütelaallik Muhâberât ve Mürâselâtının Posta ve Telgraf Ücretlerinden İstisnâ'sı Hakkında Kanun", *Düstür*, R.12 Haziran 1330/M. 25 Haziran 1914, R.1592, Tertip:2, C.6, s.817.

²⁷ Söz konusu nizamnameye eklenen ek maddeler için ayrıca bkz.; BOA, DH.MTV.00035.00008.053; "Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti'nin 21 Ramazan 1332 Tarihli Nizâmname-i Esâsisine Müzeyyel Mevâdd Hakkında İrade-i Seniyye", *Düstür*, R.4 Teşrinievvel 1330/ M. R.1793, Tertip:2, C.6, s.1341.

²⁸ *Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti Beyannamesi*, Münir Matbaası, İstanbul 1335, s.1-4; Ayrıca bkz.; Bu görüş Mütareke döneminde Divân-ı Harb tarafından sorguya çekilen (Küçük) Talat, Midhat Şükrü ve Cevdet Bey gibi tanınmış İttihatçılar tarafından da ifade edilmiştir (Tunaya, *a.g.e.*, C.3, s.362).

etkisi azaltılmak istenmiştir. Bu suretle Tevfik Paşa Hükümeti döneminde 1 Şubat 1919 tarihli Heyet-i Vükela kararının ardından 8 Şubat 1919 tarihli irade-i seniyye ile cemiyet resmen Harbiye Nezareti'ne bağlanmıştır. Donanma Cemiyeti de Bahriye Nezareti'ne bağlanarak benzer bir akıbetle karşılaşmıştır.²⁹Bu durumu belirten Dâhiliye Nezareti'nin tebligatı Bolu gazetesi aracılığıyla Bolu halkına da şu şekilde duyurulmuştur:

“Müdafaa-ı Millîyye ve Donanma Cemiyetlerinin şimdiki şekilde devamları münasib olmadığından ba'de dairelerince iktiza'ları bi'l-teemmül karar ittihaz olunmak üzere Müdafaa-ı Millîyye Cemiyeti'nin Harbiyye Nezaret-i Celilesine ve Donanma-yı Osmânî Cemiyeti'nin de Bahriyye Nezaret-i Celilesine ilhakı ve bunların menkul ve gayrimenkul her nevi emlak ve emvaline mezkûr nezaretlerce vaz'ı yed edilmesi ve keyfiyetin evrâk-ı havadisle i'lamı Meclis-i Vükelâca tezekkür ve nezaret-i müşarîniylehimaya tebliğat icra kılınmış olduğu bâ-tezkire-i samîyye emr-i izbâr buyurulmuş olmağla, mucibince muamele ifası tamamen tebliğ olunur efendim. 19 Cemâziyel evvel 1335 ve 20 Şubat 1335”³⁰

Tevfik Paşa Hükümeti'nin istifasının ardından iktidara gelen Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın, dolayısıyla Damat Ferit Paşa'nın ilk faaliyetlerinden biri de “İttihatçı yuvası” addedilen ve sakıncalı görülen Müdafaa-ı Millîyye Cemiyeti ile Donanma Cemiyeti'ni 2 Nisan 1919 tarihi itibarıyla tamamen kapatmak olmuştur.³¹ Takip eden süreçte cemiyetin bünyesindeki sinema aletleri ile filmleri “Ma'lûlîn-i Gazavat-ı Askeriyye Muavenet Heyeti”ne ücretsiz olarak verilmiştir.³² Cemiyete ait İstanbul'daki sepet fabrikasının eşyasının ise Dârü'l-Eytâm'a devredilmesi kararlaştırılmıştır.³³

Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın bu kararına karşılık, gerek şahsi incelemelerimiz gerekse konu üzerinde yapılan çalışmalar dikkate alındığında cemiyetin Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı döneminde Osmanlı Devleti ve milleti için hayati görevler icra ettiği anlaşılmaktadır. Bu konuda savaş yıllarında cemiyet tarafından orduya ve ihtiyaç sahiplerine

²⁹ “Müdafaa-ı Millîyye Cemiyeti'nin Harbiyye ve Osmanlı Donanma Cemiyeti'nin Bahriyye Nezâretlerine İlhakı Hakkında İrade-i Seniyye”, *Düstür*, R.8 Şubat 1335/M.8 Şubat 1919, R.3632, Tertip:2, C.11, s.124.

³⁰ “Dâhiliye Nezaret-i Celilesinden”, *Bolu*, S.247, 20 Mart 1335, s.2; Ayrıca bkz.; BOA, DH.EUM.6.Şb.00049.00054.005.

³¹ “Müdafaa-ı Millîyye ve Donanma Cemiyetleri'nin Feshi Hakkında Karârname”, *Düstür*, R.2 Nisan 1335/M.2 Nisan 1919, R.3679, Tertip:2, C.11, s.183.

³² “Mülga Müdafaa-ı Millîyye Cemiyeti'nden Müdever Sinema Âlât ve Edevâtıyla Filmlerinin Ma'lûlîn-i Gazavat-ı Askeriyye Muavenet Heyeti'ne Meccanen İtâsı Hakkında Karârname”, *Düstür*, R.22 Teşrinisani 1335/M.22 Kasım 1919, R.3865, Tertip: 2, C.11, s.471.

³³ “Mülga Müdafaa-ı Millîyye Cemiyeti'ne Ait Sepet Fabrikası'nın Eşya-ı Mevcudesi ile Dârü'l-Eytâm'a Devri Hakkında Karârname”, *Düstür*, R.27 Ağustos 1336/M.27 Ağustos 1920, R.4033, Tertip:2, C.12, s.187.

yapılan yardımları değerlendiren Feroz Ahmad, cemiyetin “halkçılık” anlayışını Türk siyaset hayatının bir parçası hâline getirmeyi başardığını belirterek söz konusu kuruluşun önemine atıfta bulunmuştur.³⁴ Asker, bürokrat ve siyasetçi kimliğiyle tanınan Tefik Bıyıklıoğlu ise bu teşkilatı Mütareke döneminde başlayan işgal ve mezalim hareketlerine karşı teşkil edilen ve ülkeyi savunmak üzere direnişe geçen Müdafaa-ı Hukûk Cemiyetleri’nin fikir ve isim itibarıyla temeli ve öncüsü olarak değerlendirmiştir.³⁵ Bu görüş konuya ilişkin çalışmaları olan Nâzım H. Polat tarafından da dile getirilmiştir. Polat, Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti’nin Millî Mücadele dönemindeki sivil direniş örgütlerinin amaç, yöntem ve idarecileri bakımından ana kaynağını oluşturduğunu iddia etmiştir.³⁶ Mevcut bilgi ve belgeler ile Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti’nden Müdafaa-ı Hukûk Cemiyetleri’ne uzanan tarihsel süreklilik bu iddiaların doğruluğunu kuvvetlendirmektedir. Mütareke döneminde işgale kalkışılan Türk topraklarında Müdafaa-ı Hukûk Cemiyetleri tarafından halka ve orduya yapılan yardım faaliyetleri bu benzerliğe iyi bir örnek teşkil etmektedir. Bunun yanı sıra hayat ve istiklal hakkı gasp edilen milletin haklarını korumak temelinden hareketle verdiği hukuk mücadelesi ve son Osmanlı Meb’ûsân Meclisi ile TBMM seçimleri dönemlerinde oynadığı siyasi rol Müdafaa-ı Hukûk Cemiyetleri’nin Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti’nden çok daha kapsamlı bir faaliyet alanına sahip olduğunu göstermektedir.

Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti Bolu Şube-i Merkeziyesi’nin Yapısı ve İşleyişi

Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti Reisi Şerif Ali Haydar Bey 1 Şubat 1913 tarihinde bir telgraf vasıtasıyla bütün vilayetlere, kaza ve belediye riyasetlerine cemiyetin kuruluşunu haber vermiştir. Böylece ülke sathında bir teşkilatlanma süreci başlamıştır. Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti Merkez-i Umûmisi’ne bağlı olarak ülke sathında teşkilatlanan yerel örgütlerden biri de MMCBŞM olmuştur. Bolu’daki teşkilatlanma, livanın Müstakil Mutasarrıflık durumunda olması nedeniyle vilayetlere bağlı livalardan farklı olarak “şube” şeklinde değil de vilayet statüsünde bir “şube-i merkeziye” şeklinde idi.

Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti’nin 13 Ağustos 1914 tarihinde yenilenerek tüm vilayet ve livalara gönderilen nizamnamesi, hâlihazırdaki şartlara göre cemiyetin faaliyetlerinin düzenlenmesi için taşrada da yeni

³⁴ Ahmad, *a.g.e.*, s.224.

³⁵ Tefik Bıyıklıoğlu, *Trakya’da Millî Mücadele*, C.I, AKDİTYK Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1992, s.66.

³⁶ Nâzım H. Polat, “Millî Mücadele’de Sivil Direnişin Kökleri: Müdafaa-i Milliye Cemiyeti (1913-1919)”, *TÜRKLER Ansiklopedisi*, C.15, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.635.

teşkilatların teşkili yönünde ibareler içermekteydi. Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti Merkez-i Umûmisi Hey'eti İdaresi'nden Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen 7 Eylül 1914 tarihli bir yazıda mülki idare amirlerinden söz konusu nizamname gereğince taşrada yapılacak yeni teşkilatlanmaların himaye edilmesi ve bunlara yardımda bulunulması istirham edilmiştir.³⁷ Dâhiliye Nezareti de söz konusu talebi ve bu talebin yerine getirilmesi hususunu vilayetlere ve Bolu livasının da içinde bulunduğu Mutasarrıflıklara 8 Eylül 1914 tarihli bir yazı ile duyurmuştur.³⁸ Bu doğrultuda MMCBŞM'ye bağlı olarak Bolu'nun kazalarında da Müdafaa-ı Milliye şubelerinin teşkil edilmeye başlandığı görülmektedir. Böylece 1915 yılı Eylül ayı itibarıyla Gerede kazasında³⁹ ve yine bu süreç içinde Zonguldak, Bartın ve Ereğli kazalarında MMCBŞM'nin birer şubesi açılmıştır. Takip eden başlıklar altında ayrıntılarına temas edeceğimiz üzere bu şubeler de MMCBŞM'nin idaresi altında gerek kendi bölgelerindeki gerekse tüm ülke sathındaki askerî birlikler ve yardıma muhtaç halk için önemli yardım faaliyetlerinde bulunmuşlardır.

Müdafaa Milliye Cemiyeti Nizamnamesi uyarınca, tüm şube-i merkeziyelerde olduğu gibi MMCBŞM'nin de idare heyeti seçimlerinin belirli aralıklarla usulü dairesinde gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Bu seçimlerde Bolu İttihat ve Terakki Kâtib-i Mes'ûlleri'nin MMCBŞM reisi olarak seçildiği görülmektedir. Bu anlamda savaş yıllarında MMCBŞM reisliği görevi sırasıyla Bolu İttihat ve Terakki Kâtib-i Mes'ûlleri Doktor Ahmet Mithat (Altıok), Mithat Kemâl (Algüloğlu) ve (Koca) Mithat Âkif Beyler tarafından üstlenilmiştir. Yapılan seçimlerin tarzı hakkında 1916 yılı intihabı iyi bir örnek teşkil etmektedir. 1916 yılı Haziran ayında Merkez-i Umûmî'den gelen yazı doğrultusunda MMCBŞM'den görev süresi biten heyetlerin yenilenmesi talep edilmiştir. Buna göre MMCBŞM için yeni bir seçim yapmak üzere üyeler 14 Temmuz 1916 gecesini Bolu'daki Müdafaa-ı Milliye Dairesi'nde toplanmışlardır.⁴⁰ Yapılan toplantıyı takiben gerçekleştirilen seçim sonucunda MMCBŞM Hey'et-i İdaresi'ne hâlihazırda şubenin reislik görevini yürütmekte olan Kâtib-i Mes'ûl Midhat Kemâl (Algüloğlu), Muhasebe-yi Hususiye Müdürü Halil, Nuhzâde Mehmed (Vasfi Nuhoglu) ile Hâfız (Ahmed) Tayyâr (Çulha) Beyler seçilmişlerdir.⁴¹ MMCBŞM'nin kaza şubelerinde de reis ve aza seçimlerinin Cemiyet Nizamnamesi uyarınca düzenli bir şekilde gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Örnek olarak Gerede Şubesi'nin tesis edildiği gün Hey'et-i İdare riyasetine

³⁷ BOA. DH. MTV.00035.00008.048.

³⁸ BOA. DH. MTV.00035.00008.047.

³⁹ "Şu'be Tesis", *Bolu*, S.87, 3 Eylül 1331, s.1.

⁴⁰ "Müdafaa-ı Milliye Bolu Şube-i Merkeziyesinden", *Bolu*, S.129, 30 Haziran 1332, s.3.

⁴¹ "İntihab", *Bolu*, S.130, 7 Temmuz 1332, s.2.

Hacı Rıza Efendi'nin, azalıklara ise Vezir Mehmed, Marazlızâde Hüseyin, Kodalızâde Sezai, Hacı İpekzâde Halid, Hacı Mü'sîzâde Halid Efendiler ile Avazezâde Hacı Salih ve Çongarlı Hacı İbrahim Ağaların seçildikleri anlaşılmaktadır.⁴²

Elde edilebildiğimiz bilgiler doğrultusunda, Birinci Dünya Savaşı yıllarında MMCBŞM Hey'et-i İdaresi'nde görev yapan cemiyet reis ve azalarından bir kısmının Mütareke döneminde teşkil edilen Bolu Müdafaa-ı Hukûk Cemiyeti'nde, MMCBŞM'ye bağlı Gerede Şubesi'nde hizmet veren azalardan bir kısmının ise Gerede Müdafaa-ı Hukûk Cemiyeti'nde görev yapmaları dikkat çekicidir. Buna göre, MMCBŞM Hey'et-i İdaresi'nde görev yapan Midhat Kemâl (Algüloğlu) ve Hâfız (Ahmed) Tayyâr (Çulha) Beyler'in Millî Mücadele döneminde kurulan Bolu Müdafaa-ı Hukûk Cemiyeti'nde reislik, Doktor Âhmet Midhat (Altıok) ile Muhasebe-yi Hususiye Müdürü Halil Bey'in ise azalık görevinde bulunduğu görülmektedir.⁴³ Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti Gerede Şubesi'nin Hey'et-i İdaresi'nde yer alan isimlerden de Marazlızâde Hüseyin, Kodalızâde Sezai, Hacı İpekzâde Halid gibi vatanperverler Mütareke döneminde teşkil edilen Gerede Müdafaa-ı Hukûk Cemiyeti'nin azaları arasında yer almıştır.⁴⁴ Bu durum söz konusu cemiyetler arasındaki kadro bağlantısını ispat eden önemli bir delil teşkil etmektedir.

Bolu livasında kazalar halkından toplanan yardımların bir kısmı MMCBŞM'nin onayı ile mahalli askerî ihtiyaçlar doğrultusunda harcanmaktaydı. Toplanan yardımların diğer kısmı ise kaza şubeleri aracılığıyla MMCBŞM'ye, MMCBŞM aracılığıyla da İstanbul'daki Merkez-i Umûmî'ye aktarılmaktaydı.

MMCBŞM ve bu teşkilata bağlı kaza şubeleri savaş yıllarında yardım faaliyetlerinin yanı sıra ülke sathındaki siyasî, sosyal ve askerî gelişmelerle de yakın bir şekilde ilgilenecek faal bir yapı arz etmişlerdir. Söz konusu dönem itibarıyla çeşitli vesilelerle Bolu merkezinde veya kazalarında devlet erkânı ve halk tarafından düzenlenen çeşitli etkinliklerde MMCBŞM'nin merkez ve kaza heyetlerinin de yer alması bu duruma bir örnek teşkil etmektedir. Bu bağlamda “Veladet-i Hümâyûn Hazret-i Hilafetpenahi”nin,⁴⁵ “Culus-ı Hümâyûn Hazret-i Hilafetpenahi”nin,⁴⁶

⁴² “Şu'be Tesisî”, *Bolu*, S.87, 3 Eylül 1331, s.1.

⁴³ Erol Evcin, “Bolu Livasında Kurulan Müdafaa-ı Hukûk Cemiyetleri ve Faaliyetleri”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.49, Bahar 2012, s.90-92.

⁴⁴ Evcin, a.g.m., s.100.

⁴⁵ “Veladet-i Hümâyûn Hazret-i Hilafetpenahi”, *Bolu*, S.85, 20 Ağustos 1331, s.1; “Veladet-i Hümâyûn Hazret-i Hilafetpenahi”, *Bolu*, S.134, 11 Ağustos 1332, s.1.

İkinci Meşrutiyet'in ilan edildiği rumi 10 Temmuz'un⁴⁷ ve Osmanlı Devleti'nin kuruluş tarihi olarak kabul edilen 17 Kânûn-ı evvel tarihindeki "İstiklâl-i Osmanî Günü"nü⁴⁸ yıl dönümlerinde icra edilen etkinliklerde ve Birinci Dünya Savaşı yıllarında Osmanlı kuvvetlerinin Seddülbahir zaferi,⁴⁹ Gelibolu Yarımadası'ndan düşman askerlerinin çıkarılması⁵⁰ ve Kutü'l-Amâre'de kumandanlarıyla birlikte binlerce İngiliz askerinin ele geçirilmesi⁵¹ gibi başarılar vesilesiyle düzenlenen kutlama programlarında MMCBŞM veya kaza şubeleri heyetlerinin yer aldığı görülmektedir. Bu etkinlikler vesilesiyle söz konusu heyetler tarafından mülki idare amirlerine, belediye yetkililerine, İttihat ve Terakki Fırkası Bolu Şube-i Merkeziyesi'ne ve askerî birliklere resmî ziyaretlerde bulunuyordu. Ayrıca bu heyetlerle Türk Ocağı, Hilâl-i Ahmer, Donanma heyetleri ve esnaf cemiyetleri temsilcileri arasında karşılıklı tebrik ziyaretleri gerçekleştiriliyordu. Müdafaa-ı Milliye merkez ve şube binaları Osmanlı arma ve bayraklarıyla süsleniyor, akşam olunca da bu binalar kandil ve fenerlerle aydınlatılıyordu. Şehir içindeki fener alaylarına, yürüyüşlere ve kutlama programlarına iştirak ediliyordu. Bu etkinlikler münasebetiyle şehit ve gaziler yâd ediliyor ve savaş içindeki ülkenin selameti için dualar ediliyordu. Böylece halk, idare ve ordu arasındaki birlik ve beraberlik anlayışı pekiştiriliyordu.

MMCBŞM'nin faaliyetlerinin, Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti'nin bütün ülke sathındaki faaliyetleri gibi Balkan Savaşları'ndan sonra durulma sürecine girdiği, ancak Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla artan ihtiyaçlar doğrultusunda tekrar ivme kazandığı anlaşılmaktadır.

Söz konusu süreçte MMCBŞM'nin imkânlarını ve yetkilerini aşan konularda Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti Merkez-i Umûmisi'nin yardım faaliyetlerine doğrudan müdahil olabildiği görülmektedir. Örnek olarak 1916 yılı Mart ayı itibarıyla Merkez-i Umûmî, İstanbul ve Edirne civarındaki ihtiyaç sahibi ziraatçiler için Düzce'deki bir tüccarın elinde bulunan mısır tohumlarından beş bin kıyye kadarını satın almış ve bu

⁴⁶ "Culus-ı Hümâyûn Hazret-i Hilafetpenahi", *Bolu*, S.17, 16 Nisan 1331, s.1; Culus-ı Humâyûn Hazret-i Hilafetpenahi, *Bolu*, S.118, 14 Nisan 1332, s.1.

⁴⁷ "Meşrutiyet'in Devr-i Senevisi / Merasim-i Tebrikiyye", *Bolu*, S.80, 16 Temmuz 1331, s.1-2; "Meşrutiyet'in Devr-i Senevisi", *Bolu*, 14 Temmuz 1332, s.1; "Meşrutiyet'in Devr-i Senevisi", *Bolu*, S.214, 25 Temmuz 1334, s.1.

⁴⁸ "İhtifal-i Muhteşem-i Millî", *Bolu*, S.101, 17 Kânûn-ı evvel 1331, s.1; "İhtifal-i Muhteşem-i Millî", *Bolu*, S.186, 3 Kânûn-ı sânî 1334, s.1.

⁴⁹ Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti Bartın ve Gerede Şubeleri tarafından yapılan kutlama faaliyetleriyle ilgili olarak bkz.; "Tebşir-i Mühim, Tezerühat-ı Meserretkarane", *Bolu*, S.103, 31 Kânûn-ı evvel 1331, s.1; "Gerede Muhabir-i Mahsusumuzdan", *Bolu*, S.103, 31 Kânûn-ı evvel 1331, s.1-2.

⁵⁰ "Bartın'dan Mektub", *Bolu*, S.104, 7 Kânûn-ı sânî 1331, s.1.

⁵¹ "Gerede'den Mektub", *Bolu*, S.120, 28 Nisan 1332, s.1.

tohumların nakliyatı konusunda gerekli hazırlıkları da yapmıştır. Ancak Bolu livası dâhilinde hububat ihracının yasak olması nedeniyle Ticaret ve Ziraat Nezareti tarafından bu girişime izin verilmemiştir. Bu gelişme Dâhiliye Nezareti, Ticaret ve Ziraat Nezareti, Bolu Mutasarrıflığı ve Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti arasında bir dizi yazışmaya neden olmuştur. Nihayetinde Düzce'den satın alınan tohumluk mısırın ihtiyaç fazlası olduğunun anlaşılması ve satın alınacak tohumlara güvenilerek İstanbul ve Edirne'de hazır hâlde bulundurulan arazinin ekilememesinden kaynaklanacak iktisadi kayıplar dikkate alınarak Merkez-i Umûmî'nin talebinin karşılandığı görülmektedir.⁵²

MMCBŞM kendi çalışmalarını halka duyurduğu gibi Merkezi-i Umûmî'ye ilişkin haberleri, duyuruları ve resmî yazıları da bölge halkına tebliğ ederek müdafaa-ı milliye çalışmaları hakkında kamuoyunu bilgilendirmiştir. Bolu gazetesi vasıtasıyla yapılan bu tür duyurulardan birinde, Amele Taburu ile Antalya'ya sevk edilmiş olan bir neferin önyak olmasıyla başlayan kibrit imalatı işinin Müdafaa-ı Milliye Şubesi'nin idaresine alındığına, bu durumun ülkedeki kibrit ihtiyacının giderilmesi hususunda önemli bir rol oynadığına değinilmiştir. Söz konusu tebliğ vesilesiyle Merkez-i Umûmî'nin hem ülkeye hizmet edecek, hem de Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti'ne esaslı bir gelir temin edecek bu gibi teşebbüslerin yaygınlaşması doğrultusundaki arzusu Bolu halkına da duyurulmuştur.⁵³

Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti Bolu Şube-i Merkeziyesi Tarafından Yapılan Yardım Çağruları

MMCBŞM, Birinci Dünya Savaşı sırasında çeşitli zamanlarda yayımladığı beyannamelerle halkı cemiyete, dolayısıyla orduya, şehit çocukları ile yakınlarına ve diğer ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmak üzere yardım etmeye davet etmiştir. Bu davetlere örnek olmak üzere bütün köylerin “Heyet-i İhtiyariye”lerine yazılan bir tezkirede şunlar ifade edilmiştir:⁵⁴

“.....Kariyyesi Heyet-i İhtiyariyesine,

Köylü arkadaşlar!

Milletin namus, memleketin istikbâli ve İslâmiyet'in şevket ve kudsiyeti yolunda iki seneden beri budud-ı serde bayatlarını fedâ eden asker kardeşlerimizle bunların emanet olarak bize tevdi' eyledikleri kimsesiz ve zavallı aile ve yetim yavrularına yardım etmek ve onların yaralı kalblerindeki ye's ve ıztırab ateşlerini söndürmek bütün Müslümanlar için şübbesiz bir din borcudur.

⁵² BOA, DH.İUM.00059.3.00001.77.018-20.

⁵³ “Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti...”, *Bolu*, S.101, 17 Kânûn-ı evvel 1331, s.4.

⁵⁴ “Köylü Arkadaşlar!”, *Bolu*, 131, 14 Temmuz 1332, s.1-2.

Omuzunda tüfengi, elinde süngüsüyle gece ıykularını terk ve zevk ve rahat nâmnâna her şeyi fedâ eden asker kardeşlerimizin bu âli hizmetlerine mukabil biz de kazanacaklarımızın yüzde beşi nisbetinde olsun mâlen fedakârlık gösterirsek üzerimize düşen vazîfe-i hamîyeti ifa etmiş oluruz. Şimdi harman zamandır...Sizin bir avuç vereceğiniz arpa ve buğdaylar bir yere toplandığı vakit iyice yekûn teşkil eder. Bunlarla birçok yetimlerin gözyaşları dindirilir ve bir kısım muhtaç asker ailelerinin ihtiyaçları da temin edilir.

İşte köylü arkadaş, bu öğütleri nazar-ı dikkate alarak Allah'ı ve Resüllallah'ı hoşnud etmek için köylerinizden mürekkab bir komisyon teşkiliyle toplayacağımız zabireleri bir mazbata ile kazanızın merkezindeki Müdafaa-ı Milliye Şubesi'ne teslim ve mukabilinde bir makbuz alınız. Bu hayırlı ve şerefli hizmet sizî dünyada ve ahirette mes'ud edecektir. Bundan kat'iyen emin olunuz kardeşlerimiz."

MMCBSM, ülkenin saadeti ve selameti için halk ile sürekli iletişim hâlinde olmuş ve bu beyannameden de anlaşılacağı üzere ordunun ihtiyaçlarını gidermek amacıyla halkı seferberliğe davet etmiştir. Bu anlamda, Birinci Dünya Savaşı'nın üçüncü yılı münasebetiyle cemiyetin halka yönelik olarak yayımladığı başka bir beyanname ise şu şekilde idi:⁵⁵

"Hamîye-i Mücesseme olan fedakâr şehirliler ve köylüler!

Üçüncü senesine girdiğimiz barb-i umûmide Müslümanlığın şanını i'lâ ve din ve devleti muhafaza ve ihya için akattığımız kanlarımızın gulgule-i ceryânı rızâ-yı ilabiyi celb, ruh-ı Muhammedî'yi şad etmiştir.

Siz, ey temiz yürekli, pak vicdanlı Müslümanlar! Dine hizmet, vatana muhabbet, icabât-ı hamîyet nedir bütün dünyaya gösterdiniz, Türklüğün ne âli fitrat, ne tükenmez bir menba'-ı hamâset olduğunu, kâinata karşı pek şanlı bir surette tekrar isbat ettiniz. Yemediniz yedirdiniz, giymediniz giydirdiniz. Kanla, canla düşman karşısında çalışdınız. Şehid olanlarımız şan ve şerefle ruh-ı Muhammedî'yi takdirlerle ihtizâz ettiren cennât-ı âliyyâta gitti. Onların ruhuna bütün âlem-i İslâmîyet huzû' ile fatibalar okuyor.

Kalanlarımız tarlalarda, bağlarda, bağçelerde, ormanlarda ahnının terini akattı, toprakları ekdi, suladı. Toprağı altına, hububâta kalb etti. Sonra da bu semere-i sa'yını yurdumuzun şarkında, garbında, şimâlinde, cenubunda can verib, şan alan gazilerin teshîl-i iâşesi için yolladı.

Şehid babaları, şehid kardaşları, şehid anaları, şehid hemşireleri! Sizin akattığımız cevabirden kıymetli gözyaşları bu mukaddes vatan topraklarını ısladı; candan kıymetdar bir hamîr etti.

Binaenaleyh bu vatan toprağı indimizde bir kat daha kesb-i kudsîyet eyledi.

Böyle bir anda Kafkas'da, İran'da, Irak'da, Suveys'de kuvvetli müttetiklerimiz ile Galîya'da Dobrice'de omuz omuza barb eden, vuruşan,

⁵⁵ "Bolu Müdafaa-ı Milliye Merkezi Beyannameşi", *Bolu*, S.142, 17 Teşrin-i sâni 1332, s.2.

ölen, öldüren Türk arslanlarının çelik sineleri, metin kalbleri vatanın gamı, şehid kardeşlerinin intikamı namına darabân etmektedir.

Geliniz birlikte gözlerimizi afâk-ı harbe çevirelim. Galiçya ovalarında çarpışan vatan cüdâ evladlarımız, ecdadımızı şebâmetleriyle pek yakından tanıyan Dobrice'nin Tuna kıyılarında vuruşan arslanlarımız, büyük Yavuzumuz ile Mısır'a doğru ilerleyen ordunun izinde koşan kabramanlarımız bir zamanlar Müslümanlığın saadeti nâmına İran'da, Çaldıran'da seyfi şebâmetlerini parlatan dilâverlerimiz Kafkas'da koca bir ülkeyi vatana, koca koca ırkları dine rabt eden şeblevend ordularımızın şan aldıkları yerlerde evvelki büyüklüklerimizden numuneler gösteren ordumuzu göreceğiz.

Eyvah, mevsim-i şitâ sağık-tab-ferse, lakin arslan Türk yavrusu üşüse de tütrese de zinde, sabit duruyor. Kanyla, şanyla, sinesiyle çelikden bir kal'a gibi dikilmiş, kâh a'dâ'nın hücumuna sed ve siper olmuş, kâh yeni bir şâbrâh-ı zafer açmış duruyor, yürüyor, ilerliyor ecdadımızın ervâbi yeşil kanadları yaralarından akan kanla boyanmış penbe elvâna müsteğrik olduğu hâlde bunların başuçlarında melekü's-syâne gibi uçuyor. Kabil olsa hevadan, sağıkdan müteessir olmasın diye mukaddes kanadlarıyla o arslanları saracak ruhanîyetleriyle imdad ettikleri gibi kabil olsa maddiyatlarıyla da imdadlarına koşacak. İmdad ruhanîleri hâlâ âsârıyla zâbirdir. Maddi imdadı, gözlerini çevirmişler bizden, torunlarından bekliyorlar. Ecdadıza layık torun olduğumuzu gösterelim, rubları şad olsun.

Size lisan-ı hâl ile diyor ki iki senedir gösterdiğiniz fedakârlığı bu sene de gösterdiniz. Âtî ve zafer karibtir. Rub-ı Muhammed size tebşir-i zafer için bizî gönderdi. Allahımızın, büyük peygamberimizin dindâr kavmi olduğumuz tezabür etsin. Bizim evladlarımız iseniz varınız yoğunuzu hatta canınız orduya veriniz.

Bu ruhânî hitab kulaklarımızda çınlasın. Bu ulvi da'vete 'lebbeyk, lebbeyk' diye icabet ediniz. Vereceğimizi bir çift çorab, bir çift eldiven Müslümanlara en büyük ibadet sevabı kazandıracaktır. Düşmana hücum edecek arslanların ayaklarını soğuktan donmaktan, düşmana ateş edecek kabramanların ellerini soğuktan titremekten mubafaza edelim.

Bize Allah mademki arslanlar gibi metin titremez bir kalb vermiş, o kalbin ihya ettiği a'zâyı sıcak, şefkatli muavenetlerimizle ısıtalım. Arslan ordumuz bizî için çarpışırken, tarafımızdan unutulmadığını anlarsa mes'ud olur.

İçimizde babasından, dedesinden, oğlundan, kardeşinden, ecdadından bir şehidi olmayan kaç aile vardır. Biz Türkler bâb-ı cennetten girerken şübedamızla mubât olarak en yüksek, en şerefli zîynetlerle mecmu' âlem-i diyanet olan cennete dâhil olarak gıbtalarla ehl-i cennet tarafından karşılanacağız.

Bu din için ne kadar çalıştığımızı dâhil-i canan olan umûm âlem-i İslâm'a dünyada olduğu gibi bir de dârü'l- bekada göstereceğiz.

Binaenaleyb dilaver ordumuz sizden ey temiz ve saf yürekli şehirliler, sizden ey İslâmiyet'in yegane hâdimi Türkler sizden pamuklu çorab, eldiven istiyorlar.

Şerefiyle velenki yoklukla olsun vatanda İslâm arasında yaşamak, varlıkta düşman elinde kabrolmekden bin kere evladır. Bir himmet daha düşman kabrolacak, bir gayret daha vatan yaşayacaktır.

Fâsebilillâh bir gazî gjydiren gazî olur, bir şehid babası, akrabası olan saadet dârını bulur. Allah böyle ferman ediyor. Kur'an böyle buyuruyor, peygamber böyle emrediyor. Din buna muhtaç, vatan bunu istiyor.

Mes'ud olmak istiyoruz değil mi, veriniz gazî, şehid babaları; gazî, şehid kardeşleri; gazî, şehid anaları; gazî, şehid hanımları, kadınları veriniz. Ordunya pamuklu çorab, eldiven veriniz. Emin olunuz ki bu az vergi ile cenneti kazanacaksınız. Allah İslâmiyet'i onun hâdimi, hafızı olan Türkleri muhafaza buyursun. Amin."

Bu beyannameden de anlaşılacağı üzere sefaletin had safhaya ulaştığı savaş yıllarında askerler için bir çift çorap ile eldiven bile aranır olmuştur. MMCBŞM bu tür yardım çağrılarını neticesinde temin ettiği ihtiyaç maddeleriyle ordunun savaş kabiliyetini artırmayı hedeflemiştir.

1915 yılı Ağustos ayı itibariyle Dâhiliye Nezâreti'nden vilayetlere ve Bolu'nun da dâhil olduğu livalara gönderilen bir yazıyla, askerlerin kıtlık ihtiyacını temin etmek üzere yapılacak yardımların Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti tarafından toplanacağı belirtilmiştir. Bu nedenle yapılacak çalışmalara destek olunması konusunda mülki idarelerce gereken ihtimamın gösterilmesi talep edilmiştir.⁵⁶ Mülki idarelerin yapılan yardım faaliyetlerine destek olması hiç şüphe yok ki Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti şubelerinin çalışmalarını büyük ölçüde kolaylaştırmakta ve hızlandırmaktaydı.

Yürütülen bu çalışmalar kapsamında MMCBŞM'nin dağıttığı başka bir beyannamede ise askerlerin vatan ve din uğrunda şerefli bir şekilde can vermekten çekinmediklerine, bu uğurda şehit ve gazi düştüklerine temas edilmiştir. Bu bağlamda ülkenin kurtuluşu yolunda mücadele eden askerlerin ihtiyaçlarının karşılanmasının arz ettiği öneme değinen söz konusu beyannamenin tam metni şu şekildedir:⁵⁷

"Vatandaşlar:

Harbin üçüncü senesini de muvaffakiyetle hitama erdirmekte olduğumuz sırada müdafaa-ı vatana müteallik olmak üzere sizin feyz-i himmetinize bir defa daha mürâcaât ediyoruz. Biliyoruz ki bu azim ve

⁵⁶ BOA, DH.İ.UM.EK.00094.00054.001.

⁵⁷ "Bolu Müdafaa-ı Milliye Şubesinin Tevzi' Ettiği Beyanname Suretidir", *Bolu*, S.173, 27 Eylül 1333, s.1.

hamiyet en müşkil dakikalarda vatana serâb muavenetini ibzâl etdi. Geçen ve evvelki senelerde ordunun kışlık levazımâtına aid olarak abalının ibraz ettiği muavenete vatan müteşekkirdir. Tafsilâtı cümlelerin de malumu olduğu üzere cibani kaplayan şu misli nâmesbuk harb-i azîmin debaş müsademâtında kabraman ordu uhdesine düşen vazîfeyi kemâl-i azîm ve himmetle idare etmiş ve cebhelerin her noktasında harîm-i vatana taarruz etmek isteyen düşmanı kabbar savletleriyle tevkîf ve tard etmiştir. Ordu bu gün dahi sizlerin rub-ı azîm ve metanetinizle alakadâr olan hareketinde devam ile emin ve mutmain bir hâlde serhadleri beklediği sırada bi't-tabi milletin sine-i hamiyetine istinad ile kışa girmek üzere bulunuyor. Fi'l-bakîka abvalin kesb-i sükûn ve mülâyemet etmesi her an için muhtemel ise de müsaid zamanlardan bi'l-istifade ihtiyacât-ı atıyyeyi te'min etmek lâzımeden olduğu için Bolu Müdafaa-ı Millîyye Şubesi bu ciheti nazâr-ı dikkate alarak kışlık tedarikâta aid olmak üzere icab eden teşebbüse ibtidar eylemiştir.

Her ferdin kendi arzû ve sia-i hâline göre ibraz-ı muavenet edeceği şübhesiz kendi hassa-i mefbaretine kayd olunacak kıymetdâr ianelerinden ise de ihtiyacât-ı atıyyenin her birini hükümetçe birer veçhile te'min etmek mümkün olduğu ve yalnız kışlık don, gömlek, çorab, eldiven gibi levazımât-ı mübremenin tedarik ve ikmâli ancak umûm abalının elbirliğiyle ibraz-ı sa'y ve fedakârî eylesine mütevakkef bulunduğu için liva dâbilindeki Zonguldak Merkez-i Askerisinde bulunan askerî kışlık ihtiyacâtına karşılık olmak üzere şimdiden don ve gömlek tedarikâtına başlanması lâzımedendir. Hiç kimseye bâr teşkil etmeyecek derece asker için her haneden bir don veya iki çift çorab bedîyesi, ihtiyacı az zamanda te'min edecektir. Bu bususta dahi milletin his-i fedakârîsine müracaat ediyoruz. Binaenaleyh Bolu Müdafaa-ı Millîyyesi, hususât-ı vataniyyeye müteallik olan her nevi müracaâtı hatta fazlasıyla ifa eden muhterem abalının her vakitteki gibi şu nida-yı muavenete dahi şitâb edecekleri kanaatinde bulunuyor."

Bu beyanname ile Bolu halkı kutsal değerlerini savaşın yarattığı tehlikelerden korumak üzere fedakârlığa davet edilmiştir. Bu doğrultuda Bolu ahalisinden Birinci Dünya Savaşı yıllarında Rus donanmasının şiddetli saldırılarına maruz kalan Zonguldak bölgesinde ülkeyi korumak ve kollamak için vazife yapan askerlere yardımda bulunulması istenilmiştir.

Müdafaa-ı Millîyye Cemiyeti Bolu Şube-i Merkeziyyesi'ne Yapılan Yardımlar

MMCBŞM'nin savaş süresince devam eden yardım çağrılarında halk ilgisiz kalmamıştır. Bu münasebetle liva sathında geniş çaplı bir yardımlaşma faaliyeti başlamış ve MMCBŞM'ye halkın büyük ölçüde desteği ve yardımları görülmüştür. Yardım faaliyetleri çeşitli şekillerde ve muhtelif vasıtalarla gerçekleştirilmiştir. Halk elinde bulunan nakit parayı veya yardım malzemesini genellikle bağış olarak doğrudan cemiyete teslim etmeyi tercih etmiştir. Bunun dışında düzenlenen yarışmalar, müzayedeye

çıkarılan ürünler vasıtasıyla ve halkın işlettiği tesislerin hasılatının cemiyete terk edilmesi suretiyle cemiyete aynı ve nakdi bağışlar yapılmıştır.

Bu tür faaliyetlere örnek olmak üzere, Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti'nin ülke topraklarını korumak ve kollamak üzere benimsediği takdire değer gayeye ve yaptığı ulvi işlere katkıda bulunmak isteyen Kıbrıscık ahalisi 1915 yılı itibarıyla topladığı 412 kıyeye yünü MMCBŞM'ye teslim etmiştir. Ordunun ve halkın ihtiyaçları doğrultusunda sarfedilmek üzere toplanan bu bağışın teslim edilmesi konusunda Kasaba Karakol Kumandanı Çorumlu Ahmed Necati Efendi'nin ciddi gayretleri görülmüştür.⁵⁸

Bolu Mutasarrıfı Ahmed Müfid (Saner) ile Düzce Kaymakamı İzzet Beyler'in teşvik ve gayretleriyle Düzeliler de Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti'ne yardım faaliyetlerine girişmişlerdir. Polis memurlarından Abdullah Efendi'nin cemiyete bağışladığı 2 mercan balığı İttihad ve Terakki Cemiyeti Kâtib-i Mes'ûlu ve MMCBŞM Reisi Ahmet Midhat (Altıok) Bey'in irat ettiği coşkun ve etkili bir nutukla müzayedeye çıkarılmış, bu münasebetle balıklar 2.400 kuruşa Ereğli eşrafından Hacı Eşref Efendi'ye ihale edilmiştir. Bu meblağ Müdafaa-ı Milliye menfaatine terk edilmiştir.⁵⁹

Benzer bir usulle, Liva Nüfus Müdürü Mustafa Efendi'nin oğlu Cemal Efendi tarafından Gençler Derneği ve Kardeş İdarehanesi'nde Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti menfaatine müzayedeye konulan bir yakalık ile bir boyun bağı 121 kuruşa Hacı Şakir Efendizâde Zeki Efendi'ye ihale edilmiştir. Söz konusu meblağ da MMCBŞM'ye teslim edilmiştir.⁶⁰ Yine Akçaşehir mahallesinden Zeki Efendi tarafından Bayezid Kırathanesi'nde Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti menfaatine müzayedeye çıkarılan bir mendile biçilen bedel toplantıda hazır bulunanların himmet ve yardımlarıyla 440 kuruşa ulaşmıştır. Nihayetinde İvranyalizâde Hacı Osman Efendi'ye ihale edilen söz konusu meblağ MMCBŞM hesabına yatırılmıştır.⁶¹

1915 yılı Eylül ayı başlarında, Muhacir Mehmed Efendi müsteciri olduğu kıraathanenin bir günlük hâsılatı olan 600 kuruş civarındaki meblağı,⁶² benzer şekilde Zeki Bey müsteciri olduğu Bolu Merkez Kırathanesi'nin Padişah Mehmed Reşad'ın "cülus-ı hümayun"una tesadüf eden 27 Nisan 1916 tarihindeki bütün hâsılatını Müdafaa-ı Milliye veznesine teslim etmiştir.⁶³ Devam eden yardım faaliyetleri kapsamında

⁵⁸ "Beyan-ı Teşekkür", *Bolu*, S.85, 20 Ağustos 1331, s.2.

⁵⁹ "Memleketimizde Yeni Bir Ruh", *Bolu*, S.86, 27 Ağustos 1331, s.3.

⁶⁰ "Eser-i Hamiyet", *Bolu*, S.82, 30 Temmuz 1331, s.1.

⁶¹ "Âşâr-ı Hamiyet", *Bolu*, S.92, 15 Teşrin-i evvel 1331, s.1.

⁶² "Memleketimizde Yeni Bir Ruh", *Bolu*, S.86, 27 Ağustos 1331, s.3.

⁶³ "Eser-i Hamiyet", *Bolu*, S.118, 14 Nisan 1332, s.2.

1918 yılı Mart ayı başlarında Bolulu vatanperverlerden Çataklızâde Zeki Efendi tarafından MMCBSM'ye 500 kuruş bağışlanmıştır.⁶⁴

Bolu'da geleneksel olarak düzenlenen at yarışları da cemiyete yapılan bağışlar için bir vesile teşkil etmiştir. Bu anlamda 1915 yılı Haziran ayı itibariyle düzenlenen at yarışında birinciliği kazanan Adapazarlı Nuri ve ikinciliği kazanan Düzceli Kemâleddin Beyler kazandıkları ödülünden 100'er kuruşu cemiyet veznesine hediye etmişlerdir.⁶⁵

Bolu'dan Hacı Osmanoğlu Refik'in vefatıyla Mal Sandığı'ndan 5 liralık bir meblağ validesi, hanımı ve kardeşi tarafından MMCBSM'ye bağışlanmıştır. Bu vefalı davranış Bolu gazetesine şu şekilde yansımıştır:

“Müdafaa-ı Milliyye gibi bir müessesesi hayriyyenin kıymet-i ebemmiyeti ve derubde ettiği vezâifin ulviyetinin artık her sınıf halkımız nazârında da tecelli etmeğe başladığının şâhid-i belîği olan şu bediyye-i hamiyetkaraneden dolayı kalbimizi âsâr-ı iftihar ve memnuniyet ile meşhûn gördüğümüz hâlde müteberri'lerinin his-i güzîn hamiyetlerini takdir etmeği vazifeden addederiz. Ahval-ı hazıranın halka tahmil ettiği vezâifin derecesi bir köylü aile tarafından bu vechle mazhar-ı takdir olduğuna göre muhit-i idrak ve tabassüsü dâba yüksek olanlardan dâba vâsi' âsâr-ı hamiyet ve muavenet intizârına hakkımız olmaz mı?”⁶⁶

Hava değişimi münasebetiyle cephelerden köylerine hareket eden zayıf ve hasta düşmüş askerlerin istirahatlerini temin etmek için 1915 yılı Kasım ayı itibariyle Bolu Jandarma Taburu komutan ve askerleri tarafından 2.971,5 kuruş iane toplanmış ve bu ianeler MMCBSM'ye teslim edilmiştir.

Bu hayır müessesesine iane yardımında bulunan bölük ve takımlar ile yardım miktarları şu şekilde olmuştur:⁶⁷

Askerî Birlik	Kuruş	Para
Bolu Merkez Bölüğü	1.464	
Mudurnu Merkez Bölüğü	348	
Düzce Merkez Bölüğü	387	
Göynük Takımı	161	
Gerede Takımı	259	
Ereğli Takımı	164	
Devrek Takımı	188	20
Yekûn	2.971	20

Bolu livasında dini ve millî bayramlar vesilesiyle de çeşitli yardım etkinlikleri düzenlendiği görülmektedir. Buna örnek olmak üzere, 1916 yılı Ağustos ayında Ramazan Bayramı'nın birinci günü Müdafaa-ı Milliyye

⁶⁴ “Hamiyet”, *Bolu*, S.195, 7 Mart 1334, s.1.

⁶⁵ “Müessir Hamiyet”, *Bolu*, S.74, 4 Haziran 1331, s.2.

⁶⁶ “Şayan-ı Takdir Bir Hediye”, *Bolu*, S.88, 10 Eylül 1331, s.2.

⁶⁷ “Meâsir-i Hamiyet”, *Bolu*, S.95, 5 Teşrin-i sânî 1331, s.2.

Cemiyeti için Bolu'daki camilerde yardım amaçlı gezdirilen kutular vasıtasıyla halktan 554 kuruş 5 para toplanmıştır.⁶⁸

Kadınlar ve kadınların içinde bulunduğu sosyal cemiyetler tarafından da MMCBŞM'ye çeşitli yardımlarda bulunduğu veya söz konusu Şube-i Merkeziyye'ye yardım yapılması hususunda halkın teşvik edildiği görülmektedir. Bu yardımların askerlerin ve ahalinin ihtiyaçlarının karşılanması hususunda ciddi katkılar sağladığı anlaşılmaktadır. MMCBŞM tarafından hasta askerlerin istirahatleri için Bolu Memleket Hastanesi dâhilinde tesis edilen 10 yataklık nekahethaneye askerlerin ihtiyaçları doğrultusunda Bolu Hilâl-i Ahmer Nisvan Cemiyeti yetkililerince kısa bir süre içinde 20'şer kat entari, gömlek, don, çorap, takke, mendil ve çevreden ibaret giyim eşyası tedarik edilmiştir.⁶⁹ 8 Eylül 1915 tarihinde Düzce'de Hilâl-i Ahmer Nisvan Cemiyeti'nin açılışı vesilesiyle Hilâl-i Ahmer yetkililerinin ardından Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti adına Müfredat Kâtibi Fuad Efendi tarafından bu gibi hayır müesseselerine şiddetle ihtiyaç duyulduğuna ve bu tür yardımlaşma girişimlerinin kamuoyunda memnuniyet uyandırdığına dair etkili bir nutuk irat edilmiştir. Ardından Merkez Mekteb-i İbtidaisi muallim ve talebeleri adına ikinci sene talebelerinden Suad ve Nüzhet Efendiler savaş dönemindeki gelişmelere dair şiir ve nutuklar irat ederek, zaferin yakın bir zamanda kazanılacağına dair ümitlerini ve heyecanlarını dile getirmişlerdir. Bu suretle Kaymakam Ali Kemâlî Bey de söz konusu talebeleri nakdî bir hediye ile taltif etmiştir. Ardından Ali Kemâlî Bey kesin zaferin ve başarıların yakın olduğu konusundaki inancını dile getirmiş ve Osmanlı Devleti'nin eski kudretinin yakın bir zamanda tekrar görüleceğini etkili bir hitapla duyurmuştur. Bundan sonra Darü'l-Eytâm Müdürü Yusuf Efendi tarafından devlet ve milletin selamet ve saadeti için dua edilmiştir. Takiben etkinlikte hazır bulunan resmî ve askerî erkâna, davetlilere ve halka üzüm şerbeti ile sigara ikram edilmiştir.⁷⁰

MMCBŞM'ye yapılan yardımlar konusunda gösterilen hassasiyet ve fedakârlık halkta memnuniyet uyandırmıştır. Savaş yıllarında düşman tehditlerinin yanı sıra sefaletle ve yoklukla da mücadele eden ahalinin canını dişine takarak elinde ne varsa cemiyete bağışlama gayretinde olması Şube-i Merkeziyye yetkilileri tarafından birer hamiyet örneği olarak takdir edilmiştir. Bu takdir ve teşekkür duyguları özellikle Bolu gazetesi aracılığıyla halka duyurulmuştur.

⁶⁸ "Müdafaa-ı Milliye Bolu Şube-i Merkeziyyesinden", *Bolu*, S.132, 28 Temmuz 1332, s.1.

⁶⁹ "Teşekkür-i Aleni", *Bolu*, S.81, 23 Temmuz 1331, s.2.

⁷⁰ "Memleketde Yeni Bir Ruh", *Bolu*, S.86, 27 Ağustos 1331, s.3.

Bu dönemde MMCBŞM'nin ilmi çalışmaları da desteklediği ve bu tür kültürel faaliyetleriyle hizmet alanını genişlettiği görülmektedir. MMCBŞM Reisi Mithat Kemâl (Algüloğlu) Bey'in mahalli kaynaklara dayanarak kaleme aldığı ve Müdafaa Milliye Cemiyeti menfaatine basımı gerçekleştirilen "Ayanlar Devrinde Bolu" adlı eseri bu konuda önem arz etmektedir. Müftizâde Hafız Ahmet Tayyâr (Çulha) Efendi de Birinci Dünya Savaşı yıllarında "Fıkarât-ı İlmiye" adlı risalesinden 300 adedini MMCBŞM'ye bağışlamıştır.⁷¹ Söz konusu eserler bu suretle MMCBŞM tarafından Bolu halkının istifadesine sunulmuştur. Bunun yanı sıra cemiyetin halkın muhtelif konulardaki bilgisini artırmak üzere yayımladığı eğitici eserleri şubelerine gönderdiği de bilinmektedir. Örnek olarak 1914 yılı itibarıyla, "Çiftçi Çocuğu" ve "Anadolu Köylüsüne Çiftçi Öğüdü" adlı risalelerden 600 nüshanın da MMCBŞM'ye de ücretsiz olarak gönderildiği anlaşılmaktadır. Bu kitaplardan özellikle iptidai mektepler ile köy mekteplerinde yararlanılması öngörülmüştü.⁷²

Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti Bolu Şube-i Merkeziyesi'nin Düzenlediği Etkinlikler Vesilesiyle Toplanan Yardımlar

MMCBŞM'ye halk tarafından doğrudan yapılan yardım ve bağışların dışında bizzat MMCBŞM'nin düzenlediği etkinlikler vasıtasıyla toplanan yardımlar da önemli bir yekûn tutmuştur. Şube-i Merkeziye tarafından düzenlenen çeşitli sosyal etkinlikler, yardım kampanyaları için bir vesile teşkil etmiştir. Toplanan yardımların bir kısmı Bolu bölgesindeki askeri kuvvetlerin ve halkın ihtiyaçlarının giderilmesi doğrultusunda sarf edilmiş, bir kısmı da Merkez-i Umûmî'ye gönderilmiştir.

MMCBŞM'nin İkinci Balkan Savaşı'nın başlamasıyla faaliyetlerini ve etkinliğini artırdığı anlaşılmaktadır. Bu dönem Osmanlı kuvvetleri için yardım faaliyetlerinin önemini üst noktaya ulaştığı bir dönemdir. Birinci Balkan Savaşı sırasında Edirne'nin işgale uğraması Osmanlı Devleti'nde büyük bir infial yaratmıştır. Bu şehri geri almak üzere İkinci Balkan Savaşı sırasında Bulgaristan'a karşı açılan savaş sırasında mücadeleyi idame ettirecek paranın devlet hazinesinden temini mümkün olmamıştır. Bu nedenle Dâhiliye ve Harbiye Nezaretleri, Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti'nden yardım istemek durumunda kalmıştır. Bu suretle Dâhiliye Nezareti'nden vilayet ve mutasarrıflıklara gönderilen 1 Ağustos 1913 tarihli yazıda Müdafaa Milliye Cemiyeti'nin şubeleri bünyesinde bulunan paraların acil olarak İstanbul'a gönderilmesi istenmiştir. Bu konuda yardımda bulunan

⁷¹"Müdafaa-ı Milliye", *Bolu*, S.95, 5 Teşrin-i sâni 1331, s.2.

⁷² *BOA*, DH.İD., 0079.00034.1-56.

şubelerden biri de MMCBŞM olmuştur. Şube-i Merkeziye tarafından İstanbul'a yardım olmak üzere 2.808 kuruş gönderilmiştir.⁷³

MMCBŞM, gönüllülerin belirlenerek cephelere ve çatışma alanlarına sevkleri konusunda da orduya katkı sağlamıştır. Bu konuda Bolu Mutasarrıflığı'nın MMCBŞM'nin çalışmalarına destek olduğu görülmektedir. Örnek olarak Birinci Dünya Savaşı başlarında Dâhiliye Nazırı Talat Bey'in imzasıyla mülki idarelere gönderilen 26 Kasım 1914 tarihli bir telgrafta Kafkasya'da çetecilik faaliyetlerinde bulunmak üzere bir hafta içinde 200 kadar gönüllüye ihtiyaç duyulduğu belirtilmiş ve mülki idare bölgelerinde bulunan Laz ve Çerkeslerden çeteciliğe elverişli olanların tespit edilmesi talep edilmiştir.⁷⁴ Bu talebe Bolu livası ile birçok mülki idare biriminin olumlu cevap verdiği ve Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti Gönüllü Hey'eti vasıtasıyla MMCBŞM'nin de bu çalışmaların içinde yer aldığı anlaşılmaktadır. Bolu Mutasarrıfı Ali Osman Bey tarafından Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen 5 Aralık 1914 tarihli bir şifrede, seçilerek tertip edilmiş çete efradından 48 kişinin Düzce'ye geldiği, diğerlerinin ise birkaç gün içinde gelmesinin beklendiği ifade edilmiştir.⁷⁵ 6 Aralık 1914 tarihli şifrede 30'u Bolu Hapishanesi'nden olmak üzere Bolu havalisinden seçilip kaydı yapılan çete efradı sayısının 160'a ulaştığı, bunların birkaç gün içinde kayıt edileceklerle birlikte yola çıkarılacakları bildirilmiştir. Ayrıca, Zonguldak bölgesindeki Lazlara, diğer unsurlara ve ailelerine 100'er lira verilmesi durumunda 500-600 gönüllünün Kafkasya'da çetecilik yapmak üzere harekete hazır olduğu ifade edilmiştir.⁷⁶ 9 Aralık 1914 tarihli bir yazıda Kafkasya'da çetecilik yapmak üzere seçilen efrattan birinci kafiiledeki 193 kişinin Dersaadet Merkez Kumandanlığı'na yazılan hususi bir yazı ile yola çıkarıldığı, ikinci kafilenin de teşkiline başlandığı belirtilmiştir.⁷⁷ Yine Bolu Mutasarrıflığı tarafından Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen 4 Şubat 1915 tarihli bir yazıda, çeteye ilhak etmek niyetinde olan 30 Laz amelenin sevklerine dair izin talepleri dile getirilmiştir.⁷⁸

Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla, cephelelerdeki askerlerin canlarını dişlerine takarak ve hayatlarını kaybetmeyi göze alarak verdikleri mücadelelerini desteklemek için Bolu'da her hanenin iştirakiyle bir himmet ve gayret yarışının başladığı anlaşılmaktadır. Bu suretle askerlerin başta giyim kuşam eşyaları olmak üzere çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla bağış ve hediye toplanması bir teamül hâlini almıştı. Bolu gazetesinde de belirtildiği üzere: "*Saf-ı harbde bulunan gazi kardeşlerimizin kulüb-ı ihtiram*

⁷³BOA, DH.MTV, D.35, G.8/5

⁷⁴ BOA, DH.ŞFR. 00047.000196.001; Ayrıca bkz.; Aydoğan, a.g.m., s.71-73.

⁷⁵ BOA, DH.ŞFR.00452.00008.001.

⁷⁶ BOA, DH.ŞFR.00452.00031.001.

⁷⁷ BOA, DH.ŞFR. 00452.00122.001.

⁷⁸ BOA, DH.ŞFR.00460.00033.001.

millete pek kıymetdâr birer yadigârı olan mübarek vücudlarının eyyâm-ı şitâda tesirât-ı havaîyyeden sıyâneti için” her haneye varıncaya kadar organize bir şekilde girişilen bu vatanperverane gayret ve himmet çalışmalarında MMCBŞM etkin bir rol oynamaktaydı. Konuya ilişkin olarak Bolu gazetesinde yer alan bir haberde şöyle denilmekteydi:⁷⁹

“Müdafaa-ı Millîyye Bolu Şube-i Merkezîyyesinin tevzi’ ettiği bu şan ve şeref nimetinden fakir, zengin her hane hâline göre hisse-iFabr ve mübâhâtını almış, onun zevk-i tertib ve ihzariyle ıstıgal etmektedir.

Halkımızdaki kurve-i manevîyyenin ulviyet ve metanetine en değerli bir bürhân olan şu vazîfe-i vatanîyyenin kemâl-i şevk ile ifa olunduğunu görüb dururken bu zeminde îrâd-ı makal etmekde o bülend paye hamiyetlere karşı kendimizde adeta bir hicâb-ı müessir hissettiğimizi itiraf ile ıftihar ederiz;

Ancak dört büyük düşmanın, din ve devletin sağından, solundan, yerden, gökten bilafasıla yağdırdığı ateşlere karşı, muhafaza-ı din ve vatan gibi bir his-i celil ile hayatlarını istihkâr eden ve şu suretle ırklarına has bir celâdet ve mehbûte âlemi hayran ve tarîb-i Osmânîyi de müzehheb sahibelerle pîrâyedâr şeref ve şan etmekde olan gazî kardeşlerimize takdim edilecek bu hediyeler yalnız onların muhafaza-ı sıbhatlerine aid bir vazîfe-i mürettebeyi ifa ile kalmayarak gayret ve hamaset-i vatanperveranelerinin eser-i takdiri olmak gibi bir de kıymet-i manevîyyeyi haiz olduğundan, bu uğurda tecelli etmekde olan abenk-i ruh-nevâz mesaiyi tebcil etmeyi kendimize bir vazîfe-i mühîme addettiğimiz içindir ki bu kadarlık söylemeği zâid görmedik.

Düşmanlarımız, zan ve tahmin edebilikleri dereceden pek yüksek olmak üzere muhterem gazîlerimizde vatanın bu celadetkâr evlad-ı hamiyetinde gördükleri şecaat ve besalete karşı nasıl duçar-ı hâile-i hayret oluyorlar ise kuvâ-yı millîyedeki metanet-i manevîyyenin şahid-i belîğî olan bu gibi âsâr-ı hamiyeti görüb işittikçe şeytan ve melanetin makarr-ı mezalimi olan melus kalblerinde hüsrân ve neket, felâket ve nedâmet hislerinin de bir kat daha peydâ-yı ulyân edeceğine şübhe edilmemelidir.

Demek ki: tedarik olunacak bu bedâyâ-yı millîyye ile kuvâ-yı maddîyye ve manevîyyenin teâlî ve tezâyyüdüne aid birkaç türlü mübîm vazîfe-i budmed ifa etmiş olacağız ki: ecr-i manevîyyesinin de cânîb-i celil-i ilâhîden ona göre ihсан buyurulacağına itminan-ı derûnümüz berkemâldir.

Cenâb-ı Hakke’nin millet-i necibe-i İslâmîyye ve Osmanîyyeyi a’dâ-yı din ve devlete daima galib ve muzaffer buyurması da’vât-ı hâlisânesini bu vesile ile de ifa ve takdim dergâb-ı hudâ eyleriz.”

Savaş yıllarında MMCBŞM’nin askerlerin sıhhi ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik faaliyetleri de önem arz etmiştir. Örnek olarak, Bolu Memleket Hastanesi dâhilinde malul askerler için açılmış olan 12 yataklı nekahethâneye 8 yatak daha ilave edilmiş, bu şekilde nekahethanenin yatak

⁷⁹ “Hediye-i Şitaiyye”, *Bolu*, S.90, 24 Eylül 1331, s.1.

kapasitesi 20'ye çıkarılmıştır. Ayrıca hava değişimi için memleketlerine gönderilen hasta ve zayıf düşmüş askerlerin istirahatleri için tahsis edilen mahal yeterli derecede genişletilmiş ve bu askerlere sabah ve akşam çorba verilmeye başlanmıştır.⁸⁰ Bolu Memleket Hastanesi Sertababeti'nden bildirildiğine göre, devam eden süreç içinde MMCBŞM tarafından söz konusu hastanede hasta ve zayıf düşmüş askerler için açılan nekahathanenin aşağıda belirtilen levazım ihtiyaçları da giderilmiştir:⁸¹

MMCBŞM Tarafından Bolu Memleket Hastanesi'ne Yapılan Yardımlar	
Nev'i	Aded
Yorgan	28
Yatak	15
Battaniye	13
Yatak çarşafı	28
Yastık yüzü	23
Yastık	21
Entari	12
Gömlek	32
Don	12
Havlu	10
Takke	12
Kaşık	18
Çatal	12
Sûrahi	9
Terlik (çift)	24
Çorap (çift)	20
Don ma' uçkur	92

Düşman kuvvetlerine karşı ülke topraklarını savunmak amacı doğrultusunda sıhhatlerini ihlal eden askerlerin istirahatleri ve tedavileri için yapılan bu müşfik himmetten ve gösterilen ihtimamdan dolayı gazi hastalar ve hastane adına MMCBŞM'ye Hastane Sertabibliği tarafından Bolu gazetesi vasıtasıyla teşekkür edildiği görülmektedir.⁸²

Bunların yanı sıra savaş yıllarında MMCBŞM'nin idaresinde Bolu Merkez ve Düzce kasabalarında 40'ar yataklı iki "Nekaha-yı/Zuafâ-yı Askeriye Misafirhanesi" ihdas olunmuş ve bu misafirhanelerin sıhhi görevlileri askerî teşkilat, tesisat araç ve gereçleri ise Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti tarafından temin edilmiştir. Hasta ve yaralı askerlerin

⁸⁰ "Hıdemat-ı Vataniye", *Bolu*, S.98, 26 Teşrin-i sâni 331, s.1.

⁸¹ "Bolu Memleket Hastanesi Sertabibliği'nden", *Bolu*, S.106, 21 Kanûn-ı sâni 1331, s.2; "Bolu Memleket Hastanesi Sertababeti'nden", *Bolu*, S.109, 11 Şubat 1332, s.2.

⁸² "Bolu Memleket Hastanesi Sertabibliği'nden", *Bolu*, S.106, 21 Kanunusani 1331, s.2; "Bolu Memleket Hastanesi Sertababetinden", *Bolu*, S.109, 11 Şubat 1332, s.2.

misafirhanede istirahatlerinin en iyi şekilde sağlanması ve daha sonra bunların imal edilen hususi arabalarla nakil hizmetlerinin yerine getirilmesi Bolu gazetesi tarafından teşekkür ve takdire değer bir faaliyet olarak halka duyurulmuştur.⁸³ Bu anlamda yalnızca Bolu'daki "Nekaha-yı/Zuafâ-yı Askeriyye Misafirhanesi"ne açılışından 25 Nisan 1918'e kadar 23 binden fazla asker kabul edilmiştir. Bu askerlere rahat yatak ve sıcak yemek tedarik edilmiş, askerlerin ianeleri sağlanmış ve ihtiyaç durumuna göre arabalarla tedavi ya da ikamet mahallerine sevkleri yapılmıştır.⁸⁴

MMCBŞM tarafından yapılan bu tür sıhî yardımlar Bolu livası ile sınırlı kalmamıştır. Adapazarı Nekahathânesi'ne gelen hasta ve yaralı askerlerin zorunlu ihtiyaçları için sarf edilmek üzere MMCBŞM tarafından Nekahethâneler Sertababeti'ne gönderilen 5.000 kuruşluk yardımı da bu münasebetle zikretmekte fayda vardır.⁸⁵

Söz konusu dönem itibarıyla asker firarilerini takip için Zonguldak'tan Bolu'ya gelen 20 neferin her birine MMCBŞM tarafından birer çift ayakkabı hediye edilmiştir.⁸⁶ Yine Zonguldak'tan Bolu'ya hususi bir görev ile gelmiş olan bir askerî kıta için MMCBŞM tarafından 2.000 kuruşluk çarık ve yemeni dağıtılmıştır.⁸⁷ Bolu gazetesi aracılığıyla yapılan bir duyurudan anlaşıldığına göre, yalnızca 1916 yılı Kasım ayından 5 Şubat 1917 tarihine kadar MMCBŞM tarafından liva dâhilindeki askerî kıtaya kış hediyesi olarak 7.557 çift yün çorap, 2.520 çift yün eldiven ve 153 pamuklu nîmten verilmiştir.⁸⁸ Bolu'daki Takip Müfrezesi efradı için MMCBŞM tarafından 163 çift ve Gerede müfrezesi için de Gerede ahalisi tarafından 60 çift çarık hediye edilmiş ve her iki müfrezeye de ziyafet verilmiştir. Bu konuda Bolu eşrafından Duhanizâde Zeki Efendi tarafından sarf edilen gayretlerin ve yapılan yardımların takdir topladığı anlaşılmaktadır.⁸⁹ Bolu Ahz-ı Asker Şubesi Nezâret-i Askerî Dairesi'nin inşası ve tamiri için söz konusu şubeye verilen 2.000 kuruş da MMCBŞM'nin önem arz eden askerî yardım faaliyetleri içinde yer almıştır.⁹⁰ Takip eden süreçte de MMCBŞM veznesinden Zonguldak ve havalisinde müstahdem askerlerin zorunlu levazım ihtiyaçları için sarf olunmak üzere 300 lira,⁹¹ benzer şekilde

⁸³ "Misafirhane", *Bolu*, S.142, 17 Teşrin-i sâni 1332, s.1.

⁸⁴ "Hidmet-i Meşkure", *Bolu*, S.202, 25 Nisan 1334, s.1.

⁸⁵ "Müdafaa-ı Milliye Bolu Şube-i Merkeziyesinden", *Bolu*, S.195, 7 Mart 1334, s.1.

⁸⁶ "Hediye", *Bolu*, S.130, 7 Temmuz 1332, s.2.

⁸⁷ "Bir Hıdemat-ı Meşkure", *Bolu*, S.138, 8 Eylül 1332, s.1

⁸⁸ "Müdafaa-ı Milliye Bolu Şube-i Merkeziyesinden", *Bolu*, S.145, 26 Kânûn-ı sâni 1332, s.2.

⁸⁹ "Tezahürât-ı Vatanperverane", *Bolu*, S.210, 20 Haziran 1334, s.1; "Tezahürât-ı Vatanperverane", *Bolu*, S.211, 27 Haziran 1334, s.1.

⁹⁰ "Müdafaa-ı Milliye Bolu Şube-i Merkeziyesinden", *Bolu*, S.195, 7 Mart 1334, s.1.

⁹¹ "Hidmet-i Müftehire", *Bolu*, S.187, 10 Kânûn-ı sâni 1334, s.1.

Zonguldak Mevki-i Müstahkem efradının giyim masrafını karşılamak amacıyla 30.000 kuruş Zonguldak Mevki-i Müstahkem Kumandanlığı'na gönderilmiştir.⁹²

Cemiyet tarafından liva altında düzenlenen, halkın ve idarecilerin biraraya gelmesine vesile olan sosyal ve sportif etkinlikler de hem savaş içindeki halkın moral kuvvetini yükseltmekte hem de orduya ve ihtiyaç sahiplerine yardım için bir fırsat teşkil etmekteydi. Söz konusu dönem itibarıyla MMCBŞM adına 400 lira kıymetinde bir sinema makinesi satın alınması bu duruma bir örnek teşkil etmektedir. Bu makineyi işletmek üzere bir makinist ve makinist muavininin de İstanbul'dan Bolu'ya geldiği anlaşılmaktadır.⁹³ MMCBŞM'nin çalışmalarıyla düzenlenen konserler de halk arasındaki yardımlaşma faaliyetlerini tetikleyen önemli etkinlikler arasında yer almıştır. Geliri Müdafaa-ı Milliye veznesine teslim edilmek üzere İttihat ve Terakki Bolu Katib-i Mes'ûlu Midhat Kemâl (Algüloğlu) Bey'in azim ve gayretleriyle 15 Aralık 1916 tarihinde Bolu'daki Darü'l-Muallimîn binasında bir konser düzenlenmiş ve Mutasarrıf Ali Seydi Bey, memurlar ve eşraf bu konsere iştirak etmiştir. Konser, Ali Seydi Bey'in Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti'nin kuruluş amaçlarını, yaptığı hizmetleri ve özellikle hasta ve yaralı askerlere yollarda ve kasabalarda tesis edilmiş cemiyet misafirhanelerinde gösterilen şefkati ve yardımı etkileyici bir lisanla beyan ettiği bir hitabe ile başlamıştır. Hitap sırasında ülke ve millet hayrına faaliyet gösteren bu gibi müesseselerin ilk olarak asrısaalette Medine-i Münevvere'de teşkil edilen "suffe"lerle başladığı izah edilmiş ve İslâm'daki himmet anlayışı ile yardım müesseselerine tarihsel boyutu ile temas edilmiştir. Programın devamında şark musiki şinaslarından İbrahim Bey'in idaresindeki musiki heyeti dinleyicilerin ilgiyle takip ettiği bir konser vermiştir. Bolu gazetesinde söz konusu etkinliğe ve Ali Seydi Bey'in hitabına temas edilerek şunlar ifade edilmiştir:⁹⁴

"Fî'l-hakîka tarîh-i insaniyetin şimdîye kadar emsalini kayd etmediği böyle tabrikâr bir muharebe-i azîme önünde değil, pek asude bir zamanda bile (teavün) gibi kavâid-i medenîyye ve fazîlet-i içtimaiyyenin yüksek bir mertebesini tazammun eden his-i celîl ile memur olduğumuzca nazaran Müdafaa-ı Millîyye Cemiyetleri'nin işte bu gibi vecâib-i içtimaiyye esasına müstenid olarak teşkil ettiğine kanaat edilmek lazım gelir. Bu kabilden olan âsâr-ı hayriyyenin mebd-i tesisi tâ asrısaaletten başladığı hakikati nazarı dikkate alınırsa –mutasarrıf beyefendi hazretleri tarafından da beyan buyurulduğu veçhile- biz müslümanların bu gibi mevzuât-ı âliyye-i medenîyyede de Avrupalılara karşı ihraz-ı müsabaka ettiğimiz keyfiyet ulviyyesi tezabür

⁹² "Müdafaa-ı Milliye Bolu Şube-i Merkeziyesinden", *Bolu*, S.195, 7 Mart 1334, s.1.

⁹³ "Sinema", *Bolu*, S.142, 17 Teşrin-i sâni 1332, s.2; "Sinema Mübayaası", *Bolu*, S.143, 8 Kânûn-ı evvel 1332, s.1; "Sinema", *Bolu*, S.144, 5 Kânûn-ı sâni 1332, s.1.

⁹⁴ "Konser Tertibi", *Bolu*, S.143, 8 Kânûn-ı evvel 1332, s.1.

etmiş olur. Esasen ataların güzel olmak üzere hangi bir fazilet-i içtimaiyyeleri vardır ki esası kavaid-i İslamiyye'den iktibas edilmiş olmasın..."

Bu ifadelerle Müdafaa-ı Miliye Cemiyeti'ndeki yardımlaşma anlayışının İslâmi köklerine ve Müslümanların Birinci Dünya Savaşı yılları itibariyle yardımlaşma hususunda gösterdikleri üstün gayretlere değinilmiştir. Bu şekilde hâlihazırda yaşanan savaşın bütün zorluklarına rağmen köylerde misafirler için her an açılmaya hazır bir odanın bulundurulduğu, bu misafirperverlik anlayışının kadın, erkek bütün millette canlı bir şekilde yaşadığı vurgulanmıştır. Bütün bu faaliyetler gazetede: "*Gerek kasaba ve gerek köylerde bu gibi mekasıd-ı hayriyye uğrunda tecelli eden müessesâtı ve masruf olan himemâtı takdir etmeği lâzıme-i kadr-i şinâsânen addeder ve bununla iftihar ederiz;*" şeklindeki ifadelerle takdir edilmiş ve bu durumdan duyulan memnuniyet ifade edilmiştir. Bunun ardından Bolu ahalisine, Osmanlı ordusuna, kimsesiz asker aileleri ile yardıma muhtaç kişilere yardım ve hizmet gayesini benimseyen MMCBŞM'nin dâhil olduğu söz konusu konser programı için satılan "fevkalade" veya "birer liralık" biletlerden elde edilen hâsılat ve bu biletlerden alarak yardım faaliyetine iştirak eden kişilerin isimleri Bolu gazetesinden halka duyurulmuştur.⁹⁵ Halkın bahis konusu konser programına katılımı ve yardımları cemiyetin halka ve orduya yaptığı maddi ve manevi hizmetlerle uyum arz etmiş, bu durum liva sathında memnuniyet uyandırmıştır.

Benzer bir program dâhilinde, geliri Müdafaa-ı Milliyye veznesine ait olmak üzere Mutasarrıf Ali Seydi Bey'in himayesinde, İttihat ve Terakki Bolu Kâtib-i Mes'ûlu (Koca) Midhat Âkif Bey'in destek ve gayretleriyle 8 Aralık 1917 tarihinde Mekteb-i Sultanî salonunda bir konser programı daha organize edilmiştir. Bu etkinlikte mutasarrıf, memurlar ve şehrin tüccar ve eşrafi hazır bulunmuştur. Konser akşam saatlerinde mutasarrıfın açılış konuşması ile başlamış, sanatkâr İbrahim Bey'in idaresindeki musiki heyeti tarafından icra edilen dinleti ile devam etmiştir. Ardından (Koca) Midhat Âkif Bey tarafından Müdafaa-ı Milliyye Cemiyeti'nin idari "varidât" ve "masarifât"ını gösteren bir bilanço katılımcılara beyan edilmiştir. Söz konusu etkinliğe ilişkin bilgi veren Bolu gazetesinde: "*Pek asûde bir zâmanda bile (teavün) gibi kavaid medeniyye ve fazilet-i içtimaiyyenin yüksek bir mertebesini teşkil eden his-i celil ile memur olduğumuz hâlde, tarîh-i insaniyetin şimdîye kadar emsalini kaydetmediği böyle tabrikkâr bir mubarebe-i azîme önünde Müdafaa-ı Milliyye gibi mevzuât-ı âliyye-i hayriyye ve medeniyyeden olan bir müesseseye ne kadar fedakârâne bir azîm ile muavenet edilmek lazım geleceğini izaha hacet göremeyiz;*" denilerek yapılan yardım çalışmalarının önemine temas edilmiştir.⁹⁶ Bolu

⁹⁵ "Konser Tertibi", *Bolu*, S.143, 8 Kânûn-ı evvel 1332, s.2; Söz konusu konser programı için satılan biletlerden elde edilen hâsılat ve bu biletlerden alarak yardım faaliyetine iştirak eden kişilerin isimleri Ek 1'de yer almaktadır.

⁹⁶ "Konser Tertibi", *Bolu*, S.183, 13 Kânûn-ı evvel 1333, s.1.

merkez ve kazalarındaki eşraf ve tüccar tarafından söz konusu konser vesilesiyle MMCBŞM menfaatine yapılan ulvi bağışların miktarı vatan toprakları için gösterilen fedakârlığı gözler önüne sermiş ve bağışta bulunanların isimleri ve bağış miktarları Bolu gazetesinde yayımlanmıştır.⁹⁷ Söz konusu yardım listesinde Osmanlı tebası gayrimüslimlerin de yer alması dikkat çekicidir. Bu durum Birinci Dünya Savaşı yıllarında Osmanlı ülkesinin birlik ve dirliği için çaba gösteren azınlıkların da bulunduğuna işaret etmektedir. Konserde Bolu hanımlarının gösterdiği ilgi ve destek MMCBŞM tarafından her türlü takdirin üstünde görülmüştür. Konserin tertip ve icrasında yardımlarını esirgemeyen Hürrem Samî, bilet dağıtımında üstün gayretleri görülen Tabur Kâtibi Mustafa Ferid Bey'in haremi Fakiha ve İdare-i Liva Azasından Talat Efendi'nin kerimesi Mukaddes Hanımlara Şube-i Merkeziye tarafından Bolu gazetesi aracılığıyla hususi bir teşekkürde bulunulmuştur.⁹⁸

MMCBŞM ile Türk Ocağı tarafından 4-5 Haziran 1915 günleri Karaçayır mevkiinde koşu müsabakaları düzenlenmiştir. At koşularında birinciliğe 1.080 kuruş, merkeb koşusunda birinciliğe 100, insan koşusunda birinciliğe 40, velosipet müsabakası birinciliğine 100 kuruş ve güreş müsabakası birinciliğine 200 kuruş ödül biçilmiştir.⁹⁹

Bolu'da aciz durumda olan 20 kadının ailesine 1917 yılı Aralık ayı sonlarında mühim miktarda nakdi yardımda bulunarak takdir toplayan MMCBŞM,¹⁰⁰ mekteplere ve yetimlere yardım hususunda da etkin bir rol oynamıştır. Bu münasebetle Mekteb-i Sultanî ile İnas Rüşdiyyesi'nde ve İttihat ve Terakki İbtidai Mektepleri'nde tahsil gören maddi imkânları yetersiz 49 çocuğa kitap tedarik etmek için 1.500 kuruş hazır edilmiştir. Bu yardım faaliyeti vesilesiyle maddi sıkıntı içinde bulunan talebelerin tahsil hayatlarına bir nebze de olsun katkı sağlanmıştır. Konuya ilişkin olarak Bolu gazetesinde "Hidemât-ı Vatanîye" başlığı ile yayımlanan bir haberde: "*Müdafaa-ı Millîye Cemiyet-i hayriyyesinin Bolu Şube-i Merkeziyesi şu son günlerde hakikaten mühim hidemât-ı vatanîye ile kulüb-ı umûmiyyeye bahş-ı inşirah etmekte ve a'mâl-ı müteselsile-i atîyyesi için de şevk-i efzâ-yı vicdan ümidler bâsıl eylemektedir.*" denilerek MMCBŞM'nin başarılı çalışmaları takdir edilmiştir. Bu şekilde Müdafaa-ı Millîye Cemiyeti'nin kuruluş amaçlarına hizmet eden vefalı

⁹⁷ "Konser Teberruati", *Bolu*, S.182, 6 Kânûn-ı evvel 1333, s.1-2; "Konser Tertibi", *Bolu*, S.183, 13 Kânûn-ı evvel 1333, s.1; "Konser", *Bolu*, S.185, 27 Kânûn-ı evvel 1333, s.1-2; Bolu gazetesinde yayımlandığı şekliyle bağışta bulunanların isimleri ve bağış miktarları Ek 2'de yer almaktadır.

⁹⁸ "Müdafaa-ı Millîye Bolu Şube-i Merkeziyesi'nden", *Bolu*, S.185, 27 Kanûn-ı evvel 1333, s.1.

⁹⁹ "Müsabakalar", *Bolu*, S.69, 30 Nisan 1331, s.4.

¹⁰⁰ "Muavenet", *Bolu*, S.185, 27 Kanûn-ı evvel 1333, s.1.

teşebbüslerin devamının beklendiği belirtilmiştir.¹⁰¹ Bolu Darü'l-Eytâm Müdüriyeti'nin açılışı hususunda büyük fedakârlıklar gösteren MMCBŞM, bir başka yardım faaliyetiyle söz konusu mektepteki erkek talebelere 33 adet karyola ve kuzu derisinden imal edilmiş 20 adet kalpak hediye etmiştir.¹⁰²

Bu dönemde meydana gelen büyük bir yangın olayı nedeniyle sefil duruma düşen Bolu'nun Geçidviran köyü ahalisine MMCBŞM tarafından 10 adet Osmanlı altını nakdi iane, 50 kile hinta ve 90 kat çamaşır hediye olarak verilmiştir. Bu suretle mağdur durumda olan köylülerin zaruri ihtiyaçları giderilmeye çalışılmıştır.¹⁰³

1915 yılı Nisan ayı sonlarında Bolu'daki Cami-i Kebir'de MMCBŞM'nin himayesi ve mahalli esnafın iane desteğiyle ve 1917 yılı Ocak ayı başlarında “menkâbe-i velâdet-i hazreti risâletpenâhi” okunmuştur. Hâsıl olan “mesûbat” düşman karşısında vatanın muhafazası için mücadele eden ve bu uğurda canlarını feda eden şehitlerin aziz ruhlarına ithaf kılınmıştır. Ordunun zaferi için de dua edilmiştir.¹⁰⁴

MMCBŞM'nin icra ettiği faaliyetlerin çeşitliliğinden çalışma sahasının genişliğine dair bilgi edinmek mümkün olmaktadır. MMCBŞM tarafından Bolu livasında tecrübe edilmek üzere Lazkiye'den 2 kıyye “İsfahan Tönbekisi” tohumu getirilmesi buna bir örnek teşkil etmektedir.¹⁰⁵ Bu tohumun MMCBŞM yetkililerince arzu edenlere ücretsiz olarak dağıtılması kararlaştırılmıştır.¹⁰⁶

Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti'nin 1 Şubat 1913 tarihinden 13 Mart 1916 tarihine kadar yaptığı faaliyetlere ilişkin hesap cetvelinde Dersaadet ve mülhakat şubelerinden Merkez-i Umûmî'ye nakit ve senet olarak irsal edilen toplam miktar 15.284.964 kuruştur. Bahsi geçen süre zarfında taşradaki Şube-i Merkeziye'lerden Merkez-i Umûmî'ye nakden ve senet olarak irsal edilen toplam miktar 23.375.333 kuruş 34 paradır. Bu miktar içinde yalnızca MMCBŞM varidatından Merkez-i Umûmî'ye irsal edilen meblağ ise 1913'te 54.931 kuruş, 15 para; 1914'te 33.600 kuruş, 20 para ve 1915'te 86.553 kuruş, 20 para olmak üzere toplam 175.085 kuruş, 15 para olmuştur. ¹⁰⁷ Bu meblağlar MMCBŞM'nin Merkez-i Umûmî'ye katkısını göstermesi açısından önem arz etmektedir.

¹⁰¹ “Hidemat-ı Vataniyye”, *Bolu*, S.98, 26 Teşrin-i sâni 1331, s.1.

¹⁰² “Bolu Darü'l-Eytâm Müdüriyetinden”, *Bolu*, S.151, 5 Nisan 1333, s.2.

¹⁰³ “Hidemât-ı Vataniyye”, *Bolu*, S.98, 26 Teşrin-i sâni 331, s.1.

¹⁰⁴ “Mevlûd-i Nebevi Kiraatı”, *Bolu*, 16 Nisan 1331, s.2; Menkabe-i Veladet-i Seniyye Kiraatı”, *Bolu*, S.144, 5 Kanûn-ı sâni 1332, s.1.â

¹⁰⁵ “Tönbaki”, *Bolu*, S.145, 26 Kânûn-ı sâni 1332, s.1.

¹⁰⁶ “Tönbeki Tohumu”, *Bolu*, S.147, 1 Mart 133, s.1.

¹⁰⁷ *Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti Bidayet-i Teessüsü...*, s.10, 12 ve 24-25.

Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti Bolu Şube-i Merkeziyesi'ne Bağlı Şubelerin Faaliyetlerinden Örnekler

MMCBŞM'nin kazalardaki mahalli teşkilatının da faal bir yapı arz ettiği, ordunun ve halkın ihtiyaçlarının giderilmesi doğrultusunda ciddi çalışmalarda bulunduğu görülmektedir.

Bu konuda öne çıkan birimlerden biri Bolu'nun Zonguldak kazasındaki Müdafaa-ı Milliye Şubesi olmuştur. Zonguldak Müdafaa-ı Milliye Şubesi'nin çalışmaları neticesinde, 1915 yılı Eylül ayı başlarında Kaza Mal Müdürü Reşad Bey'in eşliğinde birkaç saat içinde 2.000 lira civarında iane toplanmıştır. MMCBŞM, ülke menfaatleri doğrultusunda yaptığı yardımlardan ve sarf ettiği gayretlerden ötürü Zonguldak Müdafaa-ı Milliye Şubesi'ne Bolu gazetesi aracılığıyla teşekkürlerini iletme gereği hissetmiştir. Gazetede yer alan şekilde MMCBŞM tarafından takiben: *"Vatanın terakki ve tealisine masruf olacak her tarafca daha nice âsâr-ı hamiyet ibrazına muntazırız."* denilerek liva sathında devam ettirilen yardım faaliyetlerinin ülkenin istikbal ve istiklali için önemine vurguda bulunulmuştur.¹⁰⁸

Osmanlı Devleti'nin kuruluş günü olarak kutlanan "İstiklâl-i Osmânî Günü" kutlamaları vesilesiyle de 1915 yılı Aralık ayı sonu itibariyle Zonguldak'ta Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti menfaatine dağıtılan Osmanlı sancaklarından ise 4.978 kuruş 30 para hâsıl elde edilmiştir. Zonguldak Müdafaa-ı Milliye Şubesi Riyaseti'nden bildirildiğine göre Osmanlı sancaklarını alarak şubeye bağışta bulunan isimler ve bağış miktarları şu şekilde idi:¹⁰⁹

Bağışta Bulunanlar	Kuruş	Para
Maden Müdürü Hüseyin Fehmi Bey'in kerimesi Hümeyra Hanım	463	30
Havza-yı Fahmiyye Memuru Bahriye Yüzbaşı Aşir Bey'in kerimesi Ahsane Hanım	63	
Ereğli Şirket-i Osmaniyyesi Sertabibi Doktor Zara Kosta kerimesi Madmazel Benepoli Zara Kosta ile zevci	2.414	25
Belediye Kâtibi Nâzım Efendi	537	
Tahsildar İbrahim, Nüfus Memuru Ahmed Mahir ve Celil Efendiler	306	10
Hoca Abdulhalim, Tapu Memuru Mahmud ve Mehmed Efendiler	177	
Duyûn-ı Umûmiyye Memuru Estepan ve Nalbandyan Efendi	1.016	
Yekûn	4.977	25

30 Aralık 1917 tarihinde kutlanan "İstiklâl-i Osmânî Günü" etkinlikleri sırasında ise Zonguldak Müdafaa-ı Milliye Şubesi tarafından

¹⁰⁸ "Beyan-ı Teşekkür", *Bolu*, S.86, 27 Ağustos 1331, s.3.

¹⁰⁹ "Teşekkür", *Bolu*, S.99, 3 Kânûn-ı evvel 1331, s.1.

bir sünnet merasimi düzenlendiği görülmektedir. Resmî ve askerî erkânın, kaza memurlarının, eşraf ve belde ahâlisinin hazır bulunduğu bu merasimde şehit çocukları ile yardıma muhtaç durumdaki 41 çocuğun sünnet merasimi icra edilmiştir. Bu sırada askerî mızıka ile incesaz takımı bir dinletide bulunmuştur. Merasim vesilesiyle padişaha uzun ömür ve afiyet dilenmiş, ordunun muvaffakiyeti için dualar edilmiştir. Söz konusu tören İstiklâl-i Osmânî gününe denk getirilerek millî hedefler doğrultusunda birlik ve beraberlik anlayışının ve çalışma azminin kuvvetlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu dini ve millî etkinliğin gerçekleştirilmesinde etkin rol oynayan Zonguldak şubesine, söz konusu şubeden desteğini esirgemeyen MMCBSM'ye ve özellikle Şube-i Merkeziye Reisi Katib-i Mes'ûl (Koca) Midhat Âkif Bey'e himmet ve gayretlerinden dolayı Bolu gazetesi tarafından teşekkür beyan edilmiştir.¹¹⁰

Kozlu'da Sarıcalar Maden Ocakları Müdürü Alman Devlet-i Fahmiyesi Şubesi'nden Mösyö Offermann tarafından bölgedeki askerî hastanenin levazimat ihtiyaçları için sarf olunmak üzere Zonguldak'taki Müdafaa-ı Milliye Şubesi'ne 10 Osmanlı lirası bağışlanmıştır.¹¹¹

Çaycuma nahiyesi hanımları arasında Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti için hazırlanarak, Zonguldak Mevki-i Müstahkem Kumandanlığı'na gönderilen giyim eşyalarına dair bilgiler de Nahiye Müdüriyeti'nin düzenlediği müfredat defterinde yer almıştır.¹¹²

Gerede Müdafaa-ı Milliye Şubesi'nin de yardım faaliyetlerinde etkin rol oynadığı anlaşılmaktadır. Bu kapsamdaki çalışmalardan olarak, savaş sırasında işgal hareketleri neticesinde kapanan Berlin-İstanbul yolunun müttefik kuvvetlerin girişimleriyle açıldığının ajans vasıtasıyla haber alınmasıyla hâsıl olan sevinç nedeniyle Gerede ahâlisi tarafından 555 kuruş 10 para iane toplanarak Müdafaa-ı Milliye Şubesi'ne teslim edilmiştir. Bu hususta Kaymakam Sabri Bey'in gayretlerinin de önemli rol oynadığı görülmüştür.¹¹³ Bolu livasının sahil kısmında bulunan askerlere dağıtılmak üzere Gerede Müdafaa-ı Milliye Şubesi tarafından tedarik edilen 100 adet don ile 100 adet gecelik entari ilgili mahallere gönderilmiştir.¹¹⁴ Bunun yanı sıra söz konusu şube aracılığıyla Zonguldak Mevki-i Müstahkem Kumandanlığı'na 2.563 çift yün çorap, 37 çift yün eldiven ve 200 çift çanak

¹¹⁰ "Hitan Cemiyeti", *Bolu*, S.189, 24 Kânûn-ı sâni 1334, s.1.

¹¹¹ "Bolu Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti Şube-i Merkeziyesinden", *Bolu*, S.110, 18 Şubat 1332, s.2.

¹¹² "Çaycuma Nahiyesi Hanımları", *Bolu*, S.146, 9 Şubat 1333, s.2; S.147, 1 Mart 1333, s.1 ve S.148, 8 Mart 1333, s.1; Söz konusu giyim eşyalarına ve bunları hazırlayanlara ilişkin bilgiler Ek 3'te yer almaktadır.

¹¹³ "Meâsir-i Hamiyet", *Bolu*, S.99, 3 Kânûn-ı evvel 1331, s.1.

¹¹⁴ "Âsâr-ı Hamiyet", *Bolu*, S.110, 18 Şubat 1332, s.2.

ile Bolu Asker Dairesi'nde görev yapan efrada dağıtılmak üzere Ahz-ı Asker Şubesi'ne 86 çift yün çorap verilerek büyük bir hayır örneği gösterilmiştir.¹¹⁵

Gerede Müdafaa-ı Milliye Şubesi tarafından düzenlenen konser için satışa çıkarılan biletlerden de 13.700 kuruşluk bir gelir elde edilmiştir. Haberi veren Bolu gazetesi tarafından Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti'nin hayır işlerine sarf edilen himmetleri ve buna bilet olarak katkıda bulunan hamiyet sahibi halk takdir edilmiştir.¹¹⁶ Yine 1917 yılı Eylül ayı itibarıyla Gerede'de Ramazan Dede mevkiinde Müdafaa-ı Milliye Şubesi tarafından "mevlid-i şerif" kıraat ettirilmiş, bu vesile ile padişaha uzun ömür, askerlere de başarı ve zafer dileyen dualar edilmiştir.¹¹⁷ Gerede eşrafından Kadioğlu Sadık Ağa tarafından, hasta ve yaralı askerlerin nakliyatında kullanılmak üzere Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti'ne bir araba bargiri hediye edilmesi de araba bargiri bağışı hususunda diğer kazalara örnek teşkil etmiştir.¹¹⁸ Bolu gazetesinin Gerede muhabiri tarafından bildirilen haberlere göre kazadaki Müdafaa-ı Milliye Heyeti ile hamiyetli ahalinin yardım konusundaki gayret ve fedakârlıkları kamuoyunda memnuniyet uyandırmaktaydı.

Bartın Şubesi'nin de yardım faaliyetlerinde ön plana çıkan teşekküllerden olduğunu söyleyebiliriz. Bolu livası dâhilinde konuşlanan kıtaların askerleri için Amasra ahali tarafından toplanan 14 çift çorap hediye edildiği, 7.200 kuruşluk nakdin ise Bartın Müdafaa-ı Milliye veznesine yatırıldığı MMCBŞM tarafından verilen bilgiler arasındadır. Amasra ahalisinin bu davranışı Şube-i Merkeziyeye takdirle karşılanmış ve memnuniyet uyandırmıştır.¹¹⁹ Bartın çiftçileri tarafından 1917 senesi bütün gelirlerinden, kilo başına birkaç para Bartın Müdafaa-ı Milliye Şubesi'ne bağışlanmış. 20 bin kuruşa ulaştığı anlaşılan bu yardımın toplanması için cemiyet tarafından Reji Tahrir Memuru Bahri Bey memur edilmiştir. Bartın'daki yardım çalışmaları içinde içinde yer alan Tüccar Karakaşzâde Hacı Arif Kapdan ise kendine ait bir daireyi bir himmet ve hamiyet örneği olarak üç sene süreyle Bartın Müdafaa-ı Milliye Şubesi'ne hiçbir bedel almaksızın tahsis etmiştir.¹²⁰

1918 yılı Mayıs ayı içinde ise "Cülûs-ı Hümâyûn-ı Hazreti Padişahî"nin yıl dönümü vesilesiyle Bartın Kaymakamı İbrahim Ethem (Bozkurt) Bey tarafından Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti menfaatine koşu ve güreş müsabakaları düzenlenmiştir. Etkinliğin "Heyet-i Tertibiyye"si içinde

¹¹⁵ "Müdafaa-ı Milliye Bolu Şube-i Merkeziyesinden", *Bolu*, S.195, 7 Mart 1334, s.1.

¹¹⁶ "Hidmet ve Hamiyet", *Bolu*, S.196, 14 Mart 1334, s.1.

¹¹⁷ "Dua", *Bolu*, S.171, 13 Eylül 1333, s.2.

¹¹⁸ "Müdafaa-ı Milliyyeye Hediye", *Bolu*, S.178, 8 Teşrinisani 1333, s.1.

¹¹⁹ "Hediye-i Şitaiyye", *Bolu*, S.188, 17 Kânûn-ı sâni 1334, s.1.

¹²⁰ "Himmet ve Hamiyet", *Bolu*, S.193, 21 Şubat 1334, s.1.

Bartın Müdafaa-ı Milliye Şubesi azasından Medhi ve İskender Efendiler de yer almıştır. Etkinlik gününde Hükümet konağı çevresinde memurlar, belediye eşrafı ve mektep talebeleri toplanmıştır. Bu sırada nutuklar söylenmiş, manzumeler okunmuştur. Müftü Efendi tarafından da padişaha uzun ömürler dilenmiş ve ordunun zaferi için dualar edilmiştir. Ardından Hükümet Dairesi ve askerî daireler ziyaret edilmiştir. Sanayi ve Ziraat Mektebi civarında hazırlanan müsabaka meydanı defne dallarıyla süslenmiş, ziyaretçilere mahsus mahaller, kadife atlas koltuklar ve kanepeler hazırlanmıştır. Bartın Müdafaa-ı Milliye Şubesi yetkilileri ve memurlar tarafından ziyaretçilerin istirahatı ve müsabakanın düzeni hususlarında hususi bir özen gösterildiği anlaşılmaktadır. Civar kazalardan da müsabakaya katılım sağlandığı görülmüştür. Etkinliğin ikinci günü daha da artan rağbete istinaden Kaymakam İbrahim Ethem (Bozkurt) Bey kürsüye çıkarak halka teşekkürlerini dile getirmiş ve: “*hissiyât-ı millîyye ve fevaid-i umûmîyyi müstelzîm müsabakalara raiyet ve müdâvemetin Osmanlılığın şân ve necâtı, vatanın hayr ve menfaati için lâzımeden bulunduğın*”na dair bir nutuk irat etmiştir. Jandarma Kumandanı Mahmud Bey ile Komiser İshak Efendi’nin güvenliğinin sağlanması hususundaki hizmetleri memnuniyetle karşılanmıştır. Kazada ilk kez düzenlenmesine rağmen söz konusu müsabakalar sırasında 1.000 liraya yakın bir hasılat elde edilmiştir. İki gün devam eden bu milli etkinlik halkın maddi ve manevi duygularla vatanına ve devletine olan bağlılığını pekiştirmiştir. Etkinliğin düzenlenmesi konusundaki gayret ve himmetlerinden dolayı Kaymakam ile “Heyet-i Tertibiyye”, yardım faaliyetlerinden dolayı da Bartın Müdafaa-ı Milliye Şubesi takdir toplamıştır.¹²¹

Yardım Faaliyetlerinde Görülen Bazı Usulsüzlükler ve Bunlara Karşı Alınan Tedbirler

Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti’nin kuruluş amaçları doğrultusunda gerçekleştirdiği faaliyetlerle Osmanlı ülkesi için ciddi hizmetlerde bulunduğu görülmektedir. Savaş döneminin yarattığı olağanüstü koşullar altında, söz konusu hizmetlerin yerine getirilmesi sürecinde birtakım usulsüzlükler de görülebilmektedir. Yardımların toplanması ve kullanılması hususlarında gerek Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti gerekse yapılan çalışmaların içinde yer alan diğer kurum ve kuruluşların yetkililerinin çeşitli şikâyetler nedeniyle Dâhiliye Nezareti tarafından Mülkiye Müfettişleri vasıtasıyla teftiş edildikleri de görülmüştür.

Söz konusu usulsüzlüklerle ilgili olarak MMCBŞM ile ilişkili birkaç örnekle konuyu açmakta fayda vardır. 1915’te Kastamonu Mülkiye

¹²¹ “Bartın’dan Mektub-ı Mahsus”, *Bolu*, S.206, 23 Mayıs 1334, s.1-2.

Müfettişliği'nin gerçekleştirdiği bir soruşturma sonucunda, Müdafaa-ı Milliye ve askerî ihtiyaçlar için Zonguldak'tan toplanan ianenin tahsilinde ve sarfında usulsüzlük yapıldığı anlaşılmıştır. Soruşturma raporunda kaza dâhilinde toplanan 3.200 lira civarındaki ianenin bir kısmının Dâhiliye Nezareti'ne ve liva merkezine gönderilmekle beraber bir kısmının da Kaymakamın gözetimi altında Belediye Reisi tarafından mahalli ihtiyaçlar için sarf edildiği tespit edilmiştir. Benzer şekilde, takip eden süreçte aynı kazadan toplanan 300 liranın da ancak 100 lirasının askerî ihtiyaçları karşılamaya yönelik olarak harcandığı, geri kalan paranın telefon araç ve gereçleri için kullanıldığı görülmüştür. Gerek yardım için para tahsil edilmesinde gerekse bunların sarfında devlet dairelerinin ve belediyelerin işin içinde yer alması yürürlükteki düzenlemelere uygun düşmemekteydi. Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti adına yapılan yardımlar bu tür müdahalelerle amacından sapmaktaydı. Netice olarak halk arasında hoşnutsuzluğa ve dedikodulara neden olan bu olaylara mahal vermemek üzere söz konusu müfettişlik tarafından ianelerin belirli bir komisyon tarafından makbuz karşılığında toplanması ve harcanması tavsiye edilmiştir.¹²²

Yine bu süreç içinde Mülkiye Müfettişlerinin incelemeleri sonucunda Müdafaa-ı Milliye, Donanma ve Hilâl-i Ahmer Cemiyetleri'nin fahri riyasetlerinde bulunan bazı mülki idarecilerin toplanan yardım paralarını istedikleri şekilde sarf ettikleri, bu paralarla mal ve eşya ticareti yaptıkları tespit edilmişti. Bu suiistimler nedeniyle söz konusu memurların ticaret yapmalarının yasaklanması ve bu tür faaliyetlere devam edenlerin cezalandırılmaları gereği Dâhiliye Nezareti ile Başvekâlet arasında çeşitli yazışmalara sebep olmuştur.¹²³

Bazı mahallerde ise Müdafaa-ı Milliye Şubelerinin yetkileri dışında olarak "Tekâlif-i Harbiye" usulüyle eşya tedarik ettikleri anlaşılmıştır. Bunun üzerine Dâhiliye Nezareti tarafından vilayetlere ve Bolu da dâhil olmak üzere livalara gönderilen bir yazıyla bu tür uygulamalara izin verilmemesi, bahsi geçen eşyaların "Tekâlif-i Harbiye Kanunu"nda belirtilen komisyonlarca toplanması gerektiği bildirilmiştir.¹²⁴ Ayrıca Cemiyet Nizamnamesi gereğince bütün şube-i merkeziyelerin nakitlerinden, eşyalarından ve mevcut mallarından %70'inin Merkez-i Umûmî'ye gönderilmesi, geri kalan kısmın da askerî ihtiyaçlar için sarf edilmesi gerekmekteydi. Dâhiliye Nazırı Talat Paşa tarafından ilgili idari birimlere tebliğ edilmek üzere yazılan 4 Temmuz 1915 tarihli bir yazıdan anlaşıldığına göre bu hususlara çok da dikkat edilmemekteydi. Nitekim bu

¹²² BOA, DH.İ.UM.EK.00036.00035.006; BOA, DH.İ.UM.EK.00094.00023.001-3.

¹²³ BOA, DH.İ.UM.EK.00105.00053.001.

¹²⁴ BOA, DH.İ.UM.EK.00036.00035.001.

yazı ile cemiyet nizamnamesinin ilgili hükümlerine riayet hususunda mülki memurların dikkatli olması talep edilmiştir.¹²⁵

Takip eden süreç içinde cemiyet adına ayni ve nakdi yardım toplama vazifesi hususunda meydana gelebilen bu gibi usulsüzlükleri önlemek üzere daha etkin çözümler bulunmaya çalışılmıştır. Buna göre Hükümet'in talimatları doğrultusunda, yardım toplayacak kimselere fotoğraflı ve mühürlü resmî belge verilmesi ve biletsiz yardım toplanmaması yönünde tedbirler alınmıştır.¹²⁶ 15 Aralık 1915 tarihinde yürürlüğe giren "Cem'-i İânât Nizamnamesi" ile de halktan toplanan yardımların yalnızca Müdafaa-ı Milliyye, Donanma, Hilâl-i Âhmer Cemiyetleri gibi kamuoyunun menfaati doğrultusunda faaliyet gösteren resmî organlar aracılığıyla belli kurallar çerçevesinde toplanabileceği, bu konuda ortaya çıkabilecek usulsüzlüklerin takip edileceği ve cezalandırılacağı bildirilmiştir.¹²⁷ Hatta Rus ve Yunan Sefaretleri'nin tepkisi üzerine gayrimüslimlerden yardım talebinde bulunulmaması kararlaştırılmıştır.¹²⁸

Müdafaa-ı Milliyye Cemiyeti, toplanan yardımlar ve bunların sarfiyatı hususunda esas itibarıyla şeffaf bir anlayış benimsemiştir. Toplanan yardımları ve yardım yapanları gerek kendi yayın organları, gerekse basın aracılığıyla halka ilan etmek suretiyle görünür kılmak istemesi buna bir örnek teşkil etmektedir. Bu şekilde halk bir yandan cemiyete yardım yapmak hususunda teşvik edilmiş, bir yandan da cemiyetin merkezdeki ve taşradaki faaliyetleri konusunda bilgilendirilmiştir. Bu tür faaliyetler kapsamında, Merkez-i Umûmi tarafından yayımlanan bir beyanname ile Birinci Dünya Savaşı nedeniyle seferberliğin ilan edildiği 3 Ağustos 1914 tarihinden 1915 yılı Ocak ayı sonuna kadar Müdafaa-ı Milliyye Cemiyeti tarafından İstanbul'da ve taşrada konuşlanan Osmanlı askerî kuvvetlerine, muhtelif mevkilerdeki askerî kıtalara, hastanelere, Teşkilat-ı Mahsusa'ya ve Jandarma Taburu'na verilen eşya ve levazım liste hâlinde duyurulmuştur.

¹²⁵ BOA., DH.MB.HPS.00154.00064.001.

¹²⁶ Polat, *a.g.e.*, s.46.

¹²⁷ "Cem'-i İânât Nizamnamesi", *Takvim-i Vakayi*, 2 Kanunuevvel 1331, S.2378; "Dahiliyye Nezaret-i Celilesinden Telgraf", Bolu, S.101, 17 Kânûn-ı evvel, 1331, s.3; Ayrıca Bolu gazetesinin nüshalarında da yayımlanan nizamname için bkz.; "Cem'-i İânât Nizamnamesi", Bolu, S.103, 31 Kânûn-ı evvel 1331, s.2-3; "Cem'-i İânât Nizamnamesi'nden Maba'd", Bolu, S.104, 7 Kânûn-ı sâni 1331, s.3; "Cem'-i İânât Nizamnamesi'nden Maba'd", Bolu, S.105, 14 Kânûn-ı sâni 1331, s.2; "Cem'-i İânât Nizamnamesi'nden Maba'd", Bolu, S.106, 21 Kânûn-ı sâni 1331, s.2; Nizamnamenin yayımlandığı Düstür için bkz.; "Cem'-i İânât Nizamnamesi", *Düstür*, R.23 Teşrinisani 1331/M.6 Aralık 1915, R.2310, Tertip:2, C.8, s.190.

¹²⁸ BOA, BEO.004317.323764.001-3.

Söz konusu liste Bolu gazetesi vasıtasıyla da yayımlanarak, Bolu halkı da konu hakkında bilgilendirilmiştir.¹²⁹

1915 yılı itibariyle MMCBSM'ye bağlı olarak Ereğli'de teşkil edilen şubenin yayınladığı bir beyanname nedeniyle Dâhiliye Nezareti tarafından bir uyarıyla karşılaşması da şubelerin denetimi ve faaliyetlerinin takibi konusunda gösterilen hassasiyete bir örnek olarak gösterilebilir. Bu münasebetle Dâhiliye Nezareti'nden Bolu Mutasarrıflığı'na gönderilen bir yazıda cemiyet şubeleri tarafından siyasi içerikli beyanname yayınlanmasının Cemiyetler Kanunu'na aykırı olduğu, bu konuda hassasiyet gösterilmesi gerektiği dile getirilmiştir.¹³⁰ Cemiyet şubelerinin halka, orduya ve devlete yardım toplamayı amaçlayan beyannameleri ise yukarıda örnekleri görüldüğü üzere serbest bırakılmıştır.

Sonuç

Osmanlı kuvvetlerinin ciddi bir hezimetle karşılaştığı ve Balkanlardaki topraklarının büyük bir kısmını kaybettiği Birinci Balkan Savaşı sırasında faaliyete geçen İstanbul merkezli Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti gerek Balkan Savaşları gerekse Birinci Dünya Savaşı yıllarında ordu ve halk için yaptığı hizmetlerle devletin ve milletin bekasının temini hususunda önemli bir rol oynamıştır. Bir hayır müessesesi olarak tesis edilen cemiyetin ülke sathında teşkilatlanan şubelerinden biri de MMCBSM olmuştur. Şube-i Merkeziyye'nin Birinci Dünya Savaşı yıllarında Gerede, Zonguldak, Bartın ve Ereğli kazalarında birer şubesinin de tesis edildiğini görmekteyiz.

MMCBSM orduya ve halka yardımda bulunmak üzere kapsamlı bir hizmet davasına girişmiştir. Bolu halkının desteğini alarak yola çıktığı bu hizmet davasında millî mevcudiyetin muhafazası için başarılı faaliyetler gerçekleştirmiştir. Liva sathındaki mesaisini ve gelirlerini halk ve ordu için sarf ederek, savaş koşullarının yarattığı hayati ihtiyaçların karşılanması hususunda ciddi bir rol üstlenmiştir. Gerçekleştirilen faaliyetler çerçevesinde, cephelerde mücadele eden askerlerin iâşe ve giyim kuşam ihtiyaçları imkânlar dâhilinde giderilmiştir. Bölgede tesis edilen Nekahay-ı/Zuafâ-yı Askeriyye Misafirhaneleri gibi sosyal yardım tesisleri ile savaşın askerler üzerindeki tahrip edici etkisi azaltılmaya çalışılmıştır. Başta asker

---

¹²⁹“Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti Merkez-i Umûmisi”, *Bolu*, S.103, 31 Kânûn-ı evvel 1331, s.3; “Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti Merkez-i Umûmisi Maba'd”, *Bolu*, S.105, 14 Kânûn-ı sâni 1331, s.2; “Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti Merkez-i Umûmisi Maba'd”, *Bolu*, S.106, 21 Kânûn-ı sâni 1331, s.3; “Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti Merkez-i Umûmisi Maba'd”, *Bolu*, S.107, 28 Kânûn-ı sâni 1331, s.3; “Müdafaa-ı Milliye Şube-i Merkeziyyesinden”, *Bolu*, S.109, 11 Şubat 1331, s.3.

¹³⁰ BOA, DH.EUM.6.Şb.00048.00018.001-14.

aileleri olmak üzere yardıma muhtaç halk yine imkânlar nispetinde himaye edilmiştir. Gönüllülerin tespiti ve orduya sevkleri konusunda gayret gösterilmiştir. Düzenlenen toplantılar ve basın yoluyla yapılan duyurularla halk savaşın seyri ve yardım faaliyetleri hakkında bilgilendirilmiştir. İcra edilen konser ve müsabaka gibi sosyal etkinliklerle de ahalinin moral gücünün yükseltilmesi amaçlanmıştır. Bu gibi etkinlikler vesilesiyle aynı zamanda halktan ordu ve ihtiyaç sahipleri için ayni ve nakdi yardımlar toplanmıştır. Söz konusu faaliyetlerin düzenlenmesinde etkin rol oynayan ve yardım faaliyetlerinde bulunan kişilerin isim listeleri yerel basın vasıtasıyla ilan edilerek tarihe not düşülmüş ve bu isimler hayırla yâd edilmiştir. Yapılan yardımlarda azınlıkların da yer alması kaderini Osmanlı Devleti'nin geleceği ile bir gören etnik unsurların varlığına da işaret etmiştir.

MMCBŞM tarafından Balkan ve Birinci Dünya Savaşları sırasında halk temelli olarak yürütülen yardım faaliyetlerinin Bolu bölgesinde vatan ve millet gibi kutsal değerler etrafında birleşen teşkilatlı ve müteyakkız bir halk kitlesinin oluşması hususunda ciddi katkılar sağladığını söylemek mümkündür. Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti'nin kapatılmasıyla faaliyetlerini durduran MMCBŞM'nin Mütareke döneminde kurulan Bolu Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti Heyet-i Merkeziyesi ile kadro ve faaliyet benzerlikleri dikkat çekmektedir.

Kaynaklar

Arşiv Belgeleri

-Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

Resmî Yayınlar

- “7 Zilhicce 1293 Tarihli Kânûn-ı Esâsî'nin Bazı Mevâddına Muaddel Kanun”, *Düstûr*, R.9 Ağustos 1325/M.22 Ağustos 1909, R.130, Tertip: 2, C.1, s.638.
- “Cem’-i İ’anât Nizâmnâmesi”, *Düstûr*, R.23 Teşrinisani 1331/M.6 Aralık 1915, R.2310, Tertip:2, C.8, s.190.
- “Cemiyetler Kanunu”, *Düstûr*, R.3 Ağustos 1325/M.16 Ağustos 1909, R.121, Tertip: 2, C.1, s.604.
- “Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti Nizâmnâme-i Esâsisi”, *Düstûr*, R.31 Temmuz 1330/M.13 Ağustos 1914, R.1693, Tertip:2, C.6, s.990-1001.
- “Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti’nin 21 Ramazan 1332 Tarihli Nizâmnâme-i Esâsisine Müzeyyel Mevâdd Hakkında İrâde-i Seniyye”, *Düstûr*, R.4 Teşrinievel 1330/ M. R.1793, Tertip:2, C.6, s.1341.
- “Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti’nin Harbiyye ve Osmanlı Donanma Cemiyeti’nin Bahriyye Nezâretlerine İlhâkı Hakkında İrâde-i Seniyye”, *Düstûr*, R.8 Şubat 1335/M.8 Şubat 1919, R.3632, Tertip:2, C.11, s.124.
- “Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti’nin Heyet-i Merkeziyyesi ile Şubeleri Arasındaki Umûr ve Muâmelâta Mûteallik Muhâberât ve Mürâselâtının Posta ve Telgraf Ücretlerinden İstisnâ’sı Hakkında Kanun”, *Düstûr*, R.12 Haziran 1330/M. 25 Haziran 1914, R.1592, Tertip:2, C.6, s.817.
- “Müdafaa-ı Milliye ve Donanma Cemiyetleri’nin Feshi Hakkında Karârname”, *Düstûr*, R.3 Mart 1335/M.3 Mart 1919, R.3679, Tertip:2, C.11, s.183.
- “Mülga Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti’nden Müdever Sinema Âlât ve Edevâtıyla Filmlerinin Ma’lûlîn-i Gazavat-Askeriye Muavenet Heyeti’ne Meccanen İtâsı Hakkında Karârname”, *Düstûr*, R.22 Teşrinisani 1335/M.22 Kasım 1919, R.3865, Tertip:2, C.11, s.471.
- “Mülga Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti’ne Ait Sepet Fabrikası’nın Eşya-ı Mevcudesi ile Dârü’l-Eytâm’a Devri Hakkında Karârname”, *Düstûr*, R.27 Ağustos 1336/M.27 Ağustos 1920, R.4033, Tertip:2, C.12, s.187.

Müdafaa-ı Millîyye Cemiyeti Beyannamesi, Münir Matbaası, İstanbul 1335, s.1-4.

Müdafaa-ı Millîyye Cemiyeti Bidayet-i Teessüsü Olan 19 Kânûn-ı sâni 1328'den 1331 Senesi Gayesine Kadar Muamelât-ı Hesabîyyeyi Nâtk Mizân-ı Umûmî ve Hülasa-i Hesabîyyedir, Darü'l-Hilafetü'l-Âliyye, Şehzadebaşı-Evkâf-ı İslâmiyye Matbaası, İstanbul 1335.

Müdafaa-ı Millîyye Mecmuasıdır, Matbaa-ı Hayriyye ve Şürekâsı, İstanbul 1329.

Müdafaa-ı Millîyye Cemiyeti Niẓâm-nâme-i Esâsisi, Matbaa-ı Hayriye ve Şürekâsı, Dersaadet 1330.

“Cem’-i İânât Nizamnamesi”, *Takvim-i Vakayi*, 2 Kânûn-ı evvel 1331, S.2378.

Gazeteler

-Bolu

-Koroğlu

Telif-Tetkik Eserler, Makaleler ve Lisansüstü Tezler

ÖZCAN, Abdülkadir, *Balkan ve Birinci Dünya Savaşlarında Hizmeti Geçen Bir Hayır Kurumu Müdafaa’-ı Millîyye Cem’iyeti*, İ.Ü.E.F. Doğumunun 100. Yılında Atatürk’e Armağan, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1981.

AKCAN, Erol, “Aydın Vilayeti Müdafaa-ı Millîyye Cemiyeti ve Bazı Faaliyetleri”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.54, Bahar 2014, s.1-38.

_____, “Balkan ve Birinci Dünya Harbi Yıllarında Müdafaa-i Millîyye Cemiyeti”, *Tarihîn Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S.13, 2015, s.161-183.

_____, *İttihat ve Terakki Fırkası’nın Paramiliter Gençlik Kuruluşları*, AKDTYK Türk Tarih Kurumu yayınları, Ankara 2015.

AYDOĞAN, Erdal, “Paramiliter Bir Kuruluş Olan Müdafaa-i Millîyye Cemiyeti’nin Kuruluşu ve Birinci Dünya Savaşı’nda Bazı Çalışmaları”, *Atatürk Dergisi*, C.3, 2003, s.67-75.

BIYIKLIOĞLU, Tefik, *Trakya’da Milli Mücadele*, C.I, AKDTYK Türk Tarih Kurumu yayınları, Ankara 1992.

EVCİN, Erol, *Birinci Dünya Savaşı’ndan Türkiye Cumhuriyeti’nin Kuruluşuna Bolu ve Çevresi (Olaylar ve İz Bırakanlar)*, AKDTYK Atatürk Araştırma Merkezi yayınları, Ankara 2013.

- _____, “Bolu Livasında Kurulan Müdafaa-ı Hukûk Cemiyetleri ve Faaliyetleri”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.49, Bahar 2012, s.75-126.
- GEDİK, İlhan, “Ulukışla Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti ve Faaliyetleri (1919-1920)”, *Aksaray ve Nevşehir Tarihi Üzerine*, Niğde Kitabevi, İstanbul 2008.
- GÜREL, Cemal Necip, *İttihat ve Terakki ve Paramiliter Yan Kuruluşları*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2009.
- ÖZMAKAS, Yavuz, “Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti İzmir Şubesi”, *Toplumsal Tarih*, S.84, Aralık 2000, s.36-37.
- POLAT, Nâzım H., “İstanbul Müdafaa-ı Milliye Teşkilâtı ve Talimâtname’si”, *Tarih ve Toplum*, S.77, Mayıs 1990, s.26-29/282-285.
- _____, “Millî Mücadele’de Sivil Direnişin Kökleri: Müdafaa-i Milliye Cemiyeti (1913-1919)”, *TÜRKLER Ansiklopedisi*, C.15, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.628-636.
- _____, *Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991.
- SARIGÜL, Recep, *Müdafaa-i Milliye Cemiyeti’nin Balkan ve I. Dünya Savaşlarındaki Faaliyetleri*, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2017.
- TOPRAK, Zafer, “1909 Cemiyetler Kanunu”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, C.3, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s.205-208.
- _____, “II. Meşrutiyet Döneminde Paramiliter Gençlik Örgütleri”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, C.3, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s.531-536.
- TUNAYA, Tarık Zafer, *Türkiye’de Siyasal Partiler, İkinci Meşrutiyet Dönemi*, C.1, İletişim Yayınları, İstanbul 1998.
- _____, *Türkiye’de Siyasal Partiler, İttihat ve Terakki, Bir Çağın, Bir Kuşağın, Bir Partinin Tarihi*, C.3, İletişim Yayınları, İstanbul 2000.
- ZAMACI, Ayşe, *Müdafaa-i Milliye Cemiyeti ve Faaliyetleri*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Edirne 2015.

Ekler**Ek 1.**

Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti Bolu Şube-i Merkeziyesi'nden			
Fevkalâde bilet alan zevâtın esâmisi	Bolu Mutasarrıfı Ali Seydi Beyefendi Hazretleri		
	Duhancızâde Mehmed Zeki Efendi		
	Nuhzâde Mehmed Vasfi Efendi		
	Kolağasızâde Rağıb Efendi		
	İlyaszâde Şükrü Efendi		
Bir liralık bilet alan zevâtın esâmisi	Bartınlı Yirmibeşzâde Hasan Bey		
	Boyacızâde Hacı Hamdi Efendi		
	Tüccardan Hacı Fahri Efendi		
	Kanaat Mağazacısı Hacı İzzet Efendi		
	Ataullah Efendizâde Vehbi Efendi		
	Duhancızâde Fettah Efendi		
	Karazâde Hacı Mehmed Efendi		
	Şerif Sadettin Paşa Hazretleri		
	Çataklızâde Zeki ve Sabit Efendiler		
	Çizmecizâde Şükrü Efendi		
	Banazlızâde Hacı Mehmed Efendi		
	Hancı Hacı Hasan Ağa		
	Kasaba Esnafından Hüseyin Ağa		
	Alıcızâde Şükrü Efendi		
	Tüccardan Hacı Kostı		
	Hacı Kostı'nin biraderi		
	Manifaturacı Nikola Efendi		
	Reji Memuru Şevki Bey		
	Reji Eksberi Efendi		
	Reji Muhasebecisi		
	Bank-ı Osmanî Direktörü Mösyö Pasalati		
	Bolu Muhasebecisi Beyefendi		
	Faziletli Hâkim Efendi Hazretleri		
	Matbaa-ı Liva Müdürü Hacı Abdülvehhab Efendi		
	Mülkiye Kaymakam-ı Tekâüdlerinden İbrahim Bey		
	Ahz-i Asker Şube Reisi İbrahim Bey		
	Bekir Sami Beyefendi		
	Orman Müdür Vekili Avni Bey		
	Encümen-i Liva Başkâtibi Midhat Bey		
	Doktor Lebîb Beyefendi		
	Sihhiye Müdürü Fahri Beyefendi		
	Hastane Sertabibi Enver Bey		
	Başçavuş Ahmed Efendi		
	Vükelâ-yı Deâviden Necib Efendi		
Netice		Kuruş	Para
	Konser hasılâtı	7065	-
	Pasta hasılâtı	345	-
	Yekûn	7410	-
Biletler fûruht edilmiş ise de derc-i esâmiden sarf-ı nazar edilmiştir.			Aded
	Yarım liralık		15
	Çeyrek liralık		10
	Bir mecdiyelik		50
	Yekûn		75

- 15 Aralık 1916 Tarihinde Bolu'daki Darü'l-Muallimîn Binasında Düzenlenen Konserde Geliri MMCBŞM'ye Verilmek Üzere Satışa Çıkarılan Biletler Vesilesiyle Toplanan Yardımlar ("Konser Tertibi", *Bolu*, S.143, 8 Kânûn-ı evvel 1332, s.2).

Ek 2.

Esâmi	Kuruş
Düzce Eşrafından Mehmed Arif Bey	5.000
Düzce Ümerayı Çerakiseden Hacı Kâmil Bey	400
Düzce Çilimli Eşrafından Ragıb Efendi	500
Düzce Eşrafından Uzunzâde Damadı Hacı Nuri Efendi	500
Düzce Tüccarânından Minas Efendi	500
Düzce Çilimli Eşrafından Niyazi Efendi	700
Düzce Tüccarânından Neş'et Efendi	300
Düzce Tüccarânından Koçu Efendi	200
Düzce Tüccarânından Hacı Hasan Efendi	300
Düzce Tüccarânından Özem Efendi	500
Düzce Tüccarânından Markar Ağa	200
Düzce Tüccarânından Ferhad Efendi	300
Düzce Tüccarânından Kunduracı İbrahim usta	250
Düzce Eşrafından Zekeriya Efendi	200
Düzce Eşrafından Rıza Bey	500
Düzce Reji Muhasebecisi Nebridi Efendi	200
Düzce Üskübi Belediye Reisi İbrahim Bey	500
Düzce Ümerayı Çerakiseden Hacı İshakbeyzâde Kemâl Bey	500
Düzce Kâtibi Ömer Efendi	250
Üskübi'den Hacı Mehmed Efendi	250
Düzce Üskübi'den Hacı Kâmil Efendi	200
Düzce Ozanlar Hatibi İsmail Efendi	200
Düzce Çilimli Eşrafından Mehmed Ağa	1.000
Düzce Eşrafından Çakmanzâde Ahmed Efendi	500
Düzce Tüccarânından Geredeli Mehmed Ağa	200
Düzce Üskübi Eşrafından Hacı Ahmed Bey	500
Düzce Eşrafından Mudzâde Ahmed Bey	400
Düzce Tüccarânından Mucur Efendi	300
Düzce Tüccarânından Veli Efendi	300
Düzce Eşrafından Hacı Abdullah Efendi	1.000
Düzce Ümerayı Çerakiseden Hacı Mehmedbeyzâde Safer Bey	3.000
Düzce Eşrafından Kasab Hüseyin Ağa	100
Düzce Eşrafından Hacı Rıza Beyzâde İbrahim Efendi	1.050
Düzce Tüccarânından Hacı Hasan Ağa	200
Düzce Ümerayı Çerakiseden Vehhab Efendi	1.200
Düzce Belediye Reisi Hüseyin Remzi Bey	1.000
Düzce Tüccarânından Tevfik Bey	500
Üskübi Eşrafından Hacı Ali Bey	200
Düzce Eşrafından Kuşçu Hacı Mustafa Efendi	750
Zonguldak Maden Ocağı Ashabından Ziş Efendi	5.000
Zonguldak Maden Ocağı Ashabından İstavri Efendi	1.500
Zonguldak Tüccarânından Çeğalzâde Mehmed Efendi	1.000
Zonguldak Tüccarânından Boyacıoğlu Enesti Efendi	2.000
Zonguldak Eşrafından Namlızâde Osman Bey	200
Zonguldak Eşrafından Hafız Mehmed Efendi	500
Zonguldak Eşrafından Mehmed Ferhad Bey	200
Zonguldak Tüccarânından İstanbullu Karet Efendi	500
Zonguldak Tüccarânından Alistan Efendi	600

Bartın Eşrafından Saib Bey	200
Bartın Tüccarânından Yuvakim Ağa	100
Bartın Eşrafından Paşabeyzâde Halil Bey	1.000
Bartın Eşrafından Paşabeyzâde İsmail Bey	500
Bartın Tüccarânından Hacı Mustafa Efendi	300
Bartın Eşrafından İbrahim Efendi	500
Bartın Eşrafından Hacı Mümeyyiz Efendi	300
Bartın Eşrafından ve Tüccarânından Yirmibeşzâdeler	600
Bartın Eşrafından Hacı Arif Kapdan	500
Bartın Eşrafından Dervîşzâde Ziya Bey	500
Bartın Eşrafından Mehmed Hocaâde Kadri Bey	500
Bartın Eşrafından Seyid Efendi	200
Bartın Eşrafından Hüseyin Efendi	100
Bartın Eşrafından Hasan Usta	200
Bartın Eşrafından Hacı Mustafa Efendi	100
Bartın Eşrafından Rahmi Bey	100
Bartın Tüccarânından Sivacıoğlu Panos Efendi	300
Bartın Tüccarânından Yuvanîs Efendi	100
Bartın Tüccarânından Karîkzâde Hacı Ahmed Efendi	600
Bartın Eşrafından Kürtbeyzâde Hacı Ömer Efendi	100
Bartın Eşrafından Halil Refet Bey	300
Bartın Eşrafından Hasan Tahsin Bey	300
Bartın Tüccarânından Maber Efendi	100
Bartın Tüccarânından Dervîşzâde Rasih Efendi	500
Bartın Tüccarânından Mehmed Mehdi Efendi	200
Bartın Tüccarânından Mehmed Kapdan	100
Bartın Tüccarânından Kalkan Emin Usta	100
Bartın Tüccarânından Kalaycızâde Raşid Efendi	50
Bartın Tüccarânından Hacı Ali Efendizâde Galib Bey	200
Bartın Tüccarânından Şişmanzâde Ömer Efendi	100
Bartın Tüccarânından Nazırzâde Bahaddin Efendi	100
Bolu Banka Direktörü Möşyö Pasaltı	500
Dörtdivan'dan Yunus Ağa	10.000
Gerede'den şimdiye kadar gönderilen	4.350
Ereğli'den şimdiye kadar gönderilen	4.000
Nuhzâde Mehmed Efendi	2.500
Kolağasızâde Ragıb Efendi	2.500
Hacı Fahri Efendi	1.500
Hacı Hamdi Efendi	1.500
Hafız Vehbi Efendi	1.500
Kanaat Mağazası	800
Hacı İsmail Efendi	800
Çataklızâde Zeki Efendi	500
Sirkeci Hacı Servet Efendi	1.500
Belediye Azasından Hacı Şakir Efendi	500
Leblebicizâde Ahmed Efendi	500
Mehmed Ali Hocaâde Mehmed Efendi	700
Çizmecizâde Hacı Şükrü Efendi	1.000
Kırmızâde Hacı Settâr Efendi	500
Şamlızâde Şükrü Efendi	500

Hacı Kostî Efendi	1.500
Nikoli Efendi	200
Faik Efendi	200
Keşçimenla Mehmed Efendi	100
Viranyalı Hacı Emin Efendi	500
Viranyalı Hacı Osman Efendi	500
Bakkal Hüseyin Ağa	250
Kasab Gaffar Ağa	100
Hacı Refet Efendi	300
Hafız Arif Efendi	300
Zağamzâde Saib Ağa	200
Eczacı Faik Efendi	500
Divan-ı Umûmiyye Memuru Hacı Mehmed Efendi	500
Hacı Mazharzâde Hamdi Efendi	200
Arabacılar Kethüdası Fevzi Efendi	300
Tüccar Hüseyin Ağa	100
Sakazâde Hacı Mehmed Efendi	500
Kayalızâde Tevfik Efendi	300
Hacı Agâh Efendi	100
Reji Müdürü Şevki Bey	5.000
Muhasebeci Patroyolu Efendi	1.000
Ahibabazâde Mustafa Efendi	300
Paçacızâde Hilmi Efendi	100
Garibzâde Saib Efendi	300
Dava Vekili Vehbi Efendi	200
Mösyö Rebork Efendi	500
Saraç Kâmil Ağa	100
Estamat Efendi	100
Hacı Hristo Efendi	500
Ferazâde Mehmed Efendi	500
Paspan Mehmed Ağa	200
Safranbolu Tüccarından Mehmed Efendi	1.500
Duhancızâde Zeki Efendi	2.500
İlyaszâde Şükrü ve Hakkı Efindiler	3.000
Seyid Menlazâde Hafız Hakkı Efendi	50
Kalaşzâde Hacı İsmail Usta	50
Akçaşehirli Mehmed Efendi	150
Alioğlu Bayram Ağa	100
Safer Bey Kâtibi Niko Efendi	100
Hacı Nuh Efendi	100
Serkis Ağa	100
Akif Ağa	200
Akçaşehir Postacısı Mehmed	50
Sadık Ağa	200
Hacı Serkis	150
Çarıklı Hacı Serkis	150
Terzi Todori	150
Ekmekçi İsmail Usta	100
Hacı İzzet	50
Bakırcı Hristo	200

Yasef	100
Seyid Ağa	100
Ramiz Efendi	150
Mudurnulu Salih Efendi	200
Hakkı Efendi	150
Mü'sî Efendi	100
Kasab Mehmed Ağa	50
Kamil Efendi	100
Akçaşehirli bir zat tarafından	50
Arabacızâde Şeriki Ali Efendi	200
Kasabalı Sürücü Ahmed Ağa	250
Yakabaşlı Şaban Ağa	250
Aynahköy'den Hacı Lütfi Ağa	300
Selamlar Kariyyesi'nden Muhacir İbrahim Ağa	100
Köprübaşı'ndan Hacı Ahmed Çavuş	50
Febdeni kurdar Kariyyesinden Nazif Ağa	50
Aynahköyden Balgeroğlu Ali	50
Çelebaşı Halil Ağa	500
Yeniköy'den Ahmed Çavuşoğlu İbrahim	100
Paşa Konağı'ndan Alioğlu Menla Ahmed	50
Kasabada Hatib Bilal Efendi	50
Adaköyü'nden Mehmed Efendioğlu Mehmed	100
Ozanlar'dan Şemendarzâde Mehmed Ağa	100
Ozanlar'dan Ekmekcioğlu Menla Mehmed	50
Darıcı Kariyyesi'nden Hacı Osman Ağa	50
Cedidiye Mahallesi'nden Selim Bey	50
Mamure Kariyyesi'nden Hacı Mehmed	100
Kuşoğlu Kariyyesi'nden Receb Efendi	200
Kuşoğlu'ndan Yusuf Ağa	100
Köprübaşı'ndan Hatib Yusuf Efendi	100
Ozanlar'dan Fevzioglu Ali Ağa	100
Beyköyü'nden Mehmed Beyoğlu Alibey	100
Menkencik'ten Melenlioğlu Receb	50
Aniköyü'nden Saraçzâde Mehmed Ağa	100
Dellal İsmail Ağa	100
Üskübi'den Veziroğlu Yusuf Efendi	100
Efteni'den Hacı Abdullah	100
Hacı Ahmed Köyü'nden Mehmed Ağa	50
Hacı Ahmed Köyü'nden Ahmed Ağa	50
Hacı Osman Ağa	50
Kasabadan Muradlıoğlu Ömer	50
Kasabadan İmamoğlu Ahmed	50
Kasabadan Hacı Mustafa Efendi	200
Ekmekci Mustafa Zeki Usta	50
Kör Ahmed	50
Köprübaşı Ömer Kariyyesi'nden Hacı Yusuf Ağa	100
Helvacı Kapdan Mehmed Efendi	200
Kapdan Dimitri	100
Aşçı Mösyö Barba	250
Ekmekci Beko Usta	150

Bakırcı Zaharya	300
Hamayaka Efendi	300
Helvacı Mustafa Ağa	50
İmamzâde Hakkı Bey	100
Komiser Mehmed Bey	150
Tanaş Efendi	50
Ayıntabizâde Nazım Efendi	100
Alfu Efendi	100
Suvfarzâde Ahmed Efendi	100
Hacı Andarba Efendi	500
Yanı Efendi	100
Hacı Selim Efendi	200
Trabzonlu Yunus Efendi	100
Yanabot Efendi	100
Demirci Atbezanyan Efendi	50

-8 Aralık 1917 tarihinde Mekteb-i Sultanî Salonunda Düzenlenen Konser Programında MMCBSM'ye Bağışta Bulanların İsimlerini ve Yardım Miktarlarını Gösteren Liste ("Konser Teberruatı", *Bolu*, S.182, 6 Kânûn-ı evvel 1333, s.1-2; "Konser Tertibi", *Bolu*, S.183, 13 Kânûn-ı evvel 1333, s.1; "Konser", *Bolu*, S.185, 27 Kânûn-ı evvel 1333, s.1-2).

Ek 3.

Esâmî	Pamuklu (adet)	Gömlek	Çorab	Don
Çaycuma Müdürünün haremî	10	5		
Terzi Yusufoglu Ahmed Ali Efendi kerimesi	1	1		
Zonguldaklı Ahmed Efendi'nin haremî	1		1	
Mustafa Kadızâde Seyid Efendi'nin haremî	7		3	
Müteveffa Hacı Abdurrahman Efendi'nin haremî	3			
Tahsildar İsmail Efendi'nin haremî	2			
Tekaüd Yerezbâşı Osman Ağa'nın haremî	1			
Muhacir Tahir'in haremî	1			
Tahsildar Halil Efendi'nin haremî			2	
Muhacir Hacı Ahmed Efendi'nin haremî	1		2	
Tüccar Kürt Hasan Efendi'nin haremî			1	
Mühtedi Abdülkadir Ağa'nın haremî	1		1	
Çavuşoglu İbrahim Ağa'nın haremî	2			
Orucbeşe Tahir Ağa'nın kerimesi	1			
Kalaycıoglu İbrahim Efendi'nin haremî		1		
Kalaycıoglu Hafız Abdullah Efendi'nin hemşiresi		1		
Telgraf Müdürü Feyzi Efendi'nin haremî	1		2	
Zonguldaklı Kürt Ali Efendi'nin haremî			2	
Hacı Katib Mehmed Efendi'nin haremî	2		1	
3. Daire Tahsildarı Hasan Efendi'nin haremî	2			
Safranbolulu Mustafa Çavuş'un haremî	1			
Mühtedi Ahmed Zeki Efendi'nin haremî		1		
Kalaycızâde Hasan Efendi'nin haremî		1		
Kasab İbrahim Ağa'nın zevcesi			1	
Etmekci Koca Osman'ın zevcesi				1
Belediye Reisi Tahir Efendi'nin haremî			1	
Kunduracı Salih Usta'nın haremî			2	
Kalaycızâde Osman Efendi'nin haremî	1		1	
İbtidaiyye Muallim-i Sabıkı Yusuf'un haremî	1		1	

Mülazım Beyzâde Nuri Efendi'nin haremi	1			
Muhacir Halil Ağa'nın haremi	1			
Jandarma Mustafa'nın haremi			2	
Rumbeyzâde Osman Bey'in haremi		1		
Etmekci Kahyaoğlu Mustafa'nın haremi		1		
İmamoğlu Ali Ağa'nın haremi		1		
Alemdaroğlu Hacı Mehmed'in haremi	2			
Hasan Çavuş'un haremi		1		
Rumbeyoğlu Ali Bey'in haremi		1		
Reşid Hoca'nın haremi		1		
Mühtedî Koca Yusuf'un haremi			1	
Kara Osmanoğlu'nun kerimesi		1		
Kızılbel Mü'sî Usta, Yeniköy, Gemiciler, Hacı Osmanlar kariyeleri tarafından verilen bezlerden yapılan		34		15
Debazoğlu Estefan'ın madamesi	1			
Mutanoğlu Vasil'in madamesi	1		1	
Kasap Yorgi'nin madamesi	1		1	
Kalaycı Mezzo'nun madamesi	1			
Kunduracı Niyako'nun madamesi			1	
Kured oğlu Bedros'un madamesi	5			
Hacı Pendoli'nin madamesi	1			
Bakkal Dimitraki'nin madamesi	1			
Diyazoğlu Nikolaki'nin madamesi	6			
Kermekaroğlu Filib'in madamesi	2			
Hâkim Yankoğlu Nefz Kalfa'nın madamesi	1			
Karagözoğlu Yorgi'nin madamesi	1		1	
Tascı İlya'nın madamesi		1		
Tellioğlu Nikoli'nin madamesi			1	
Hacı Hristo Vasil'in madamesi	1			
Yemenici Petro'nun madamesi			2	
Arabacı Dimitri'nin madamesi	1		1	
Kiryakoğlu Yevakim'in madamesi	3			
Bakkal Left'in madamesi	2		1	
Kasaboğlu Haralambos	1			
Tellioğlu Mihal	1		1	
Yekûn	73	52	3	16
			4	

-Çaycuma Nahiyesi Hanımları Tarafından Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti İçin Hazırlanarak, Zonguldak Mevki-i Müstahkem Kumandanlığı'na Gönderilen Giyim Eşyaları ("Çaycuma Nahiyesi Hanımları", *Bolu*, S.146, 9 Şubat 1333, s.2; S.147, 1 Mart 1333, s.1 ve S.148, 8 Mart 1333, s.1).